

**Міністерство юстиції України
Академія Державної пенітенціарної служби**

Кафедра тактико-спеціальної підготовки

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА
ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ВЧИНЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ**

Виконав:

слухач 2 курсу, 361 групи,
лейтенант внутрішньої служби
Брачун Владислав Юрійович

(підпис)

Науковий керівник:

професор кафедри тактико-спеціальної підготовки,
доктор юридичних наук
Сокоринський Юрій Володимирович

(підпис)

Нормоконтролер:

доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого
права та кримінології, кандидат юридичних наук
Царюк Сергій Васильович

(підпис)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Робота допущена до захисту в ЕК

« _____ » _____ 20__ року, протокол № _____

засідання кафедри тактико-спеціальної підготовки

Чернігів, 2021

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	10
1.1. Стан наукового дослідження, проблеми розслідування злочинів в установах виконання покарань	10
1.2. Методологія та джерельна база дослідження	15
1.3 Понятійно-категоріальний апарат досліджень.....	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	32
2.1. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя в установах виконання покарань	32
2.2 Проблеми розслідування злочинів проти життя в установах виконання покарань	44
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	49
3.1 Криміналістична характеристика злочинів проти здоров'я в установах виконання покарань	49
3.2 Проблеми розслідування злочинів проти здоров'я в установах виконання покарань	62
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

УВП	Установа виконання покарань
ДКВСУ	Державна кримінально-виконавча служба України
ДПК	Дільниця посиленого контролю
КПК	Кримінально-процесуальний кодекс
СІЗО	Слідчий ізолятор
ОРДПЗ	Оперативно-розшукова діяльність протидії злочинності
КК	Кримінальний кодекс України
КВК	Кримінально-виконавчий кодекс
СВС	Система відеоспостереження
АРМ	Автоматизоване робоче місце

ВСТУП

Актуальність теми (обґрунтування вибору теми дослідження).

Становлення України, як демократичної правової держави потребує нової формації та пошуків альтернативних дієвих методів, не тільки у соціально-економічному форматі, а і у сфері дотримання та додержання прав людини. Для ефективної політики держави у сфері дотримання прав людини забезпечення та захисту основоположних прав та свобод є одним із пріоритетних завдань держави. Реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та здійснення правоохоронних функцій, правоохоронними органами включає в себе також ефективне розслідування злочинів та пошуку альтернативних та дієвих методів розслідування злочинів проти життя та здоров'я осіб у установах виконання покарань (далі УВП).

В умовах розбудови в Україні громадянського суспільства охорона життя, здоров'я, прав і свобод людини перебувають у центрі уваги держави

Кримінальне, кримінально-виконавче, законодавство встановлює як рівну гарантію прав, так і рівну міру відповідальності особи, незалежно від соціального становища і правового статусу.

Статистичні дані останніх десятиліть вказують, що злочини проти життя та здоров'я особи котрі вчиненні в УВП є досить частими навіть на сьогоднішній день. Так 2010 – 404, 2011 – 465, 2012 – 576, 2013 – 515, 2014– 497, 2015 – 511, 2016 – 498, 2017 – 508, 2018 – 515, 2019 – 486, 2020 – 503 злочини. Отже згідно статистичних даних, можна з впевненістю сказати що скоєння злочинів проти життя та здоров'я в УВП є досить частими та потребують ефективної методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених в установах виконання покарань державної кримінально-виконавчої служби.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження: Проблеми пов'язанні з методикою розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених в

установах виконання покарань державної кримінально-виконавчої служби привертали увагу вітчизняних та зарубіжних вчених та їх роботи внесли вагомий внесок у вивчення методики розслідування зазначених злочинів. До таких вчених можна віднести: І.В.Боднар, В.О. Глушков, В.П. Захаров, О.Г. Колб, С.М. Мирончук, Л.І. Міліщук, М.С. Пузирьов, С.Р. Тагієв, М.М. Сербін, І.М. Копотун, В.В. Кулькова, В.В. Тіщенко, В.В. Кондратішина С.В. Царюк та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, грантами (кафедральними темами).

Тема дипломної роботи відповідає темі наукових досліджень кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби на 2017–2021 роки «Права і свободи людини і громадянина та їх захист кримінально-правовими, кримінально-виконавчими засобами й системою заходів запобігання злочинам» (державний реєстраційний номер 0117u007206).

Мета і завдання дослідження: Мета даної роботи полягає у дослідженні методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених в установах виконання покарань державної кримінально-виконавчої служби та пошук додаткових можливостей удосконалення їх діяльності.

Визначена мета зумовила постановку вирішення таких основних завдань:

1. Охарактеризувати стан наукового дослідження та з'ясувати проблеми розслідування злочинів в УВП;
2. Дослідити методологію та джерельну базу дослідження;
3. Розкрити понятійно-категоріальний апарат досліджень;
4. Висвітлити кримінологічну характеристику злочинів проти життя в УВП;
5. Проаналізувати проблеми розслідування злочинів проти життя в УВП;
6. Розглянути криміналістичну характеристику злочинів проти здоров'я в УВП;
7. З'ясувати проблеми розслідування злочинів проти здоров'я в УВП.

Об'єктом дослідження є кримінально-процесуальні відносини, що виникають та розвиваються в процесі розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби.

Предмет дослідження. Методика розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених в установах виконання покарань державної кримінально-виконавчої служби.

Методи дослідження. Методологічною базою даної роботи є низка наукових та спеціально-наукових методів діалектичного пізнання вибір котрих обумовлений поставленою метою та визначеними об'єктом та предметом даної роботи.

Метод діалектичного пізнання полягає у тому що розкрито основну сутність теоретичного поняття злочинів проти життя та здоров'я особи, методики розслідування таких злочинів на всіх їх етапах.

Історичний метод обумовлений дослідженням історичних шляхів становлення понятійного апарату, та методичної бази розслідування злочинів проти життя та здоров'я, які вчиненні в УВП Державної кримінально-виконавчої служби.

Аналітичний метод проаналізовано основні поняття та проблематика злочинності та проблематика розслідування злочинів в УВП. Статистичний метод надав змогу всебічно дослідити проблематику злочинності в установах покарань, дослідити динаміку злочинності протягом окремого періоду часу та динаміку розслідування таких злочинів.

Метод аналізу та синтезу дозволив проаналізувати нормативно правову базу та зробити висновки, дослідити проблемні питання. Порівняльно-правовий метод надав змогу зіставити схожі об'єкти пізнання.

Системно-структурний метод дозволив з'ясувати зміст та особливості проведення в УВП слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

Метод наукової абстракції дав змогу сформулювати понятійно-категоріальний апарат дослідження, а також науково обґрунтовані пропозиції

щодо вдосконалення правових засад досудового розслідування злочинів проти життя та здоров'я вчинених в УВП.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані про злочини, зареєстровані слідчими Національної поліції України (органами внутрішніх справ), а також узагальнені результати слідчих підрозділів Національної поліції України (колишніх УМВС і ГУМВС), оперативних працівників виправних колоній, дані Генеральної прокуратури України та Державної служби статистики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає як у постановці проблеми, так і способі її вирішення. За характером та змістом дипломна робота є комплексним науковим дослідженням злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби. Основними результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки та пропозиції, зокрема:

- сформульовано авторське визначення поняття «розслідування злочинів проти життя та здоров'я, учинених засудженими у виправних колоніях», під яким розуміється процесуальна дія слідчих та інших уповноважених осіб у визначеному законодавстві нормативному порядку, яка здійснюється на стадії досудового розслідування кримінального провадження в зазначених кримінально-виконавчих установах, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, і спрямована на реалізацію повною мірою завдань кримінального провадження;

- розглянуто стан наукового дослідження, проблеми розслідування злочинів в УВП та розкрито основні проблеми при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я вчинених в УВП;

- розглянути понятійно-категоріальний апарат досліджень, запропоновано доповнити ч. 1 ст. 3 (Визначення основних термінів Кодексу) КПК України п. 27: «Розслідування злочинів в УВП» [1]. Додати змін до четвертого речення ч. 1 ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова

діяльність в колоніях» [2], а саме: виключити у ньому слово «розкритті» та замінити його словом «розслідуванні», виклавши це речення в новій редакції: «Надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розслідуванні, припиненні та запобіганні злочинам»;

- розглянуто кримінологічна характеристика злочинів проти життя УВП;

- проаналізувати проблеми розслідування злочинів проти життя в УВП, запропоновано розширити положення глави 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії» [1]. Розкрито нагальну необхідність у врегулюванні врегулювання на рівні закону (п.14 ст. 92 Конституції України [3], ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] та ст. 41 КПК України «Оперативні підрозділи»), доповнення КПК України спеціальною главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі» [1].

- розглянуто криміналістичну характеристику злочинів проти здоров'я в УВП;

- з'ясовано основні проблеми розслідування злочинів проти здоров'я в УВП;

Практичне значення отриманих результатів. Висновки та пропозиції сформульовані у даній роботі мажуть бути використанні:

- у науково-дослідній роботі– при подальшому дослідженні і вирішенні проблем, пов'язаних із розслідуванням злочинів проти життя та здоров'я, учинених засудженими в УВП;

- законотворчій діяльності – для вдосконалення правових підстав діяльності слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, внесенні змін і доповнень до КПК України, КВК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

– *освітньому процесі* – для підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право України», «Криміналістика», «Оперативно-розшукова діяльність», «Кримінальне право», «Кримінологія», спец. курсів «Особливості дій окремих служб УВП», «Особливості розслідування злочинів в УВП».

– *практичній діяльності* – органів досудового розслідування щодо вдосконалення розслідування злочинів, учинених засудженими в УВП.

Апробація матеріалів дипломної роботи магістра. Сокоринський Ю.В., Леоненко О.А., Брачун В.Ю. Проблеми розслідування злочинів проти здоров'я в установах виконання покарань. *Кримінально-виконавча служба та її роль у розбудові правової держави* : матеріали VII заоч. Всеукр. конф., 2021. Чернігів, 2021 № С.(подано до друку).

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг магістерської роботи становить сімдесят дев'ять сторінок машинописного тексту.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

1.1. Стан наукового дослідження, проблеми розслідування злочинів в установах виконання покарань

Проблеми, пов'язані з розслідуванням злочинів, скоєних в виправних установах залишаються досі актуальними. Аналіз статистичних даних про стан злочинності у виправних установах України свідчить про те, що навіть застосування самої суворої міри кримінального покарання до осіб, які вчинили злочин, не сприяє зниженню злочинності в кримінально-виконавчій системі та її рівень залишається досить високим.

Моніторинг та візити до українських установ виконання покарань свідчать, що ці місця, на жаль, не позбавлені фактів насильства між в'язнями. Так, наприклад, згідно з документацією державної установи «Київського слідчого ізолятора» в ньому систематично фіксуються факти злочинів проти здоров'я в'язнів про отримання ними тілесних ушкоджень на різних частинах тіла.

Київська прокуратура підтримує державне обвинувачення у кримінальній справі щодо колишнього бійця батальйону "Торнадо" за фактом заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть ув'язненого Київського СІЗО у квітні 2017 року. За результатом досудового розслідування прокуратурою обвинувальний висновок направлено до Шевченківського районного суду м. Києва.

За результатами розслідування підсудний перебував у слідчому ізоляторі, оскільки інший районний суд м. Києва засудив його до позбавлення волі на строк - дев'ять років

При розслідування події було встановлено, що під час щоденної прогулянки у нього виник конфлікт з іншим арештантом. Підсудний, мав

значну перевагу у фізичній силі та досвіду рукопашного бою перед іншим 56-річним ув'язненим, якому він завдав тяжких тілесних ушкоджень, від яких останній загинув.

Дії колишнього бійця батальйону "Торнадо" були кваліфіковані за ст. 121 ч. 2 КК України (Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого).

У 2019 році у Вінницькій установі виконання покарань № 1 зафіксовано два випадка смерті внаслідок сукупності травм зі значними змінами структури та функції органів (політраум), що повинно розглядатися як порушення України в особі установи своїх зобов'язань Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме Ст. 2 (право на життя) [5].

У своїй доповіді за результатами візиту до Сербії у 2015 році КЗК зазначив, що причиною внутрішнього насилля між в'язнями у одній із відвідних пенітенціарних установ є недостатність персоналу безпеки [6].

За інформацією Адміністрації ДКВС України станом на 01 липня 2019 року некомплект молодших інспекторів нагляду і безпеки становив близько 21%. При цьому, під час моніторингу і візитів в окремих установах він сягав майже 50%, що унеможлиблює здійснення належного нагляду за засудженими та особами, які перебувають в установах виконання покарань, і саме надає можливість їм вчиняти злочини проти життя та здоров'я.

Проблему із некомплектом молодшого начальницького складу відмічав майже кожен керівник у відвіданих установах.

У аналітичному звіті ГО «Український інститут з прав людини» за 2018 рік зазначалося, що збалансований режим в таких установах є запорукою дотримання у них прав людини.

Європейські пенітенціарні (в'язничі) правила [7], конкретно пункт 52.1 говорять, що якомога швидше після надходження до установи мусить провадитися оцінка ув'язнених з огляду на те, чи становлять вони загрозу для безпеки інших ув'язнених або в'язничого персоналу чи відвідувачів цих установ, та чи є ймовірність того, що вони самі можуть заподіяти собі шкоду.

У багатьох відвіданих установах мали місце випадки вчинення в'язнями фізичного опору працівникам та навіть завдання їм тілесних ушкоджень. Це може свідчити про те, що у відповідних закладах не забезпечений баланс між режимом, контролем та справедливістю, які є запорукою стабільної та ефективної установи виконання покарань.

Зрозуміло, що режим у пенітенціарній установі повинен бути організованим таким чином, щоб в'язні, які становлять загрозу безпеці персоналу, засуджених або інших осіб, знаходилися під посиленням наглядом.

З цією метою в установах виконання покарань функціонують дільниці посиленого контролю (ДПК), але навіть і такі дільниці не завжди гарантують захист та безпеку слабких в'язнів від сильних.

У Житомирській установі виконання покарань №8, особи, які були в одній із транзитних камер, на момент, коли у камері перебували 3 в'язні, дуже часто працівники установи відмовляли у проведенні прогулянки двом особам одночасно, оскільки побоювалися, що третя особа, яка не користувалася правом на прогулянку через погане самопочуття, може скоїти самогубство. Через це певний проміжок часу ці два в'язні взагалі на прогулянку не виводилися або виводилися по черзі через день. З одного боку це є порушення прав в'язнів, а з іншого це є кроком до виправлення статистики самогубств в установах виконання покарань.

Також, за результатами візитів до державних установ Полтавської виправної колонії № 64 та Білоцерківської виправної колонії № 35 було встановлено факт порушення законодавства та обмеження однієї категорії засуджених.

Так, новоприбулі особи протягом 14 днів були на карантині, тримали їх у спеціально відведених приміщеннях та мали вони лише 1 годину на прогулянку в добу. Звісно, можна подивитися на це і з іншого боку, що виправні колонії прагнуть уникнути суперечок «молодих» в'язнів з іншими, але такі дії все одно не є правомірними. Тут з'являється питання про недостатнє регулювання приїзду нових в'язнів.

Хоча Міжнародні стандарти прав людини та практика покарань (та запобіжних заходів) демонструють декілька ключових ідей з приводу обґрунтованості обмежень в'язнів.

По-перше обмеження повинні бути передбачені законом.

По-друге, повинні бути наявні обґрунтовані цілі обмежень (ті цілі, що визначені як допустимі у Конвенції або ж цілі порядку та безпеки у країнах, де Конвенція не діє) [5].

По-третє, обмеження повинні бути пропорційними цілям, що безпосередньо пов'язано із вимогою необхідності обмеження у демократичному суспільстві. Для цього обмеження повинні бути мінімально необхідними для досягнення обґрунтованої цілі. Таким чином, з цієї точки зору, можна все ж таки частково погодитися з правилами Полтавської та Білоцерківської УВП, як такими, які можуть захистити нових в'язнів від посягання на їхнє життя та здоров'я, але 1 година на добу – це дуже мало. І тому, цю частину правил добре було б змінити.

Насправді злочинність в місцях позбавлення волі має високу латентність, і чим нижче категорія злочинів (по тяжкості), тим вище латентність, тому в реальності, в порівнянні з офіційними статистичними даними, яких не так вже й багато, бо вони, скоріш за все є секретними, все набагато серйозніше.

В даний час, що підтверджують опитування оперативних співробітників УВП і аналіз кримінальних справ, на даному етапі зросла роль слідчих, які намагаються самостійно вирішити питання про порушення кримінальної справи і провести невідкладні слідчі дії.

Це можна пояснити наступними обставинами:

1. Співробітники УВП часто не зацікавлені в порушенні кримінальної справи, так як факт скоєння злочину негативно відбивається на оцінці діяльності установи. Кримінальну справу часто порушуються за постановами, які надаються прокурорами з нагляду за дотриманням законності в УВП про направлення відповідних матеріалів до органу попереднього розслідування для вирішення питання про кримінальне переслідування.

2. Професійний рівень оперативних співробітників УВП залишається невисоким. Дослідження показали, що вищу юридичну освіту має лише 20% опитаних респондентів, більше 50% опитаних мали тільки середню спеціальну освіту. Тому в багатьох регіонах складається практика, що при скоєнні злочинів в УВП адміністрація викликає слідчих Органу безпеки; органу Державного бюро розслідувань; Головного підрозділу детективів; підрозділу детективів; відділу детективів; підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, які, згідно з п. 3 ст. 3 КПК України уповноважені розслідувати цей злочин [1].

3. Процесуальна діяльність співробітників ДКВС не є основною. Тому оперативні співробітники намагаються обмежити свою процесуальну діяльність перевіркою інформації про вчинений злочин і передачі її за підслідністю для вирішення питання про порушення кримінальної справи.

Але це не означає, що оперативні співробітники УВП не займаються і не повинні займатися виробництвом невідкладних слідчих дій і їх участь в розкритті та розслідуванні злочинів незначно.

Йдеться про те, що як і вимагає КПК України, слідчий керує процесом розслідування, будучи ключовою і незалежною фігурою. Він не повинен перекладати свої повноваження на співробітників УВП і СІЗО. Це може спричинити необ'єктивність отриманої інформації і суттєві порушення КПК України [1].

Ще однією проблемою розслідування злочинів в УВП, які формально пов'язані із замахом на здоров'я в'язнів є можливості, які розширюються та постійне вдосконалення засобів мобільного зв'язку роблять все більш привабливими їх використання і в протиправних цілях.

Наявність безконтрольних засобів мобільного зв'язку в виправних установах та слідчих ізоляторах сприяє дестабілізації оперативної обстановки, за допомогою зазначених засобів зв'язку спецконтингент встановлює злочинні зв'язки з лідерами кримінально-злочинного середовища та організовує доставку заборонених предметів в установи УВП.

Наявність у засуджених засобів стільникового зв'язку не тільки полегшує вчинення злочинів, а й підвищує ризик замахів на життя інших в'язнів. І це питання також є не зовсім регламентовано в законодавстві.

Таким чином, можна констатувати, що описані вище та багато інших проблем є мотивацією та поштовхом для чіткого та всебічного реформування УВП.

Зміна кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого законодавства вимагають детальної наукової переробки тактичних і організаційних основ виробництва слідчих дій у виправних установах з метою підвищення якості розслідування пенітенціарних злочинів.

1.2. Методологія та джерельна база дослідження

Можна сказати що сучасні проблеми розслідування злочинів учинених у виправних колоніях України, носять не тільки суто теоретичний, але й практичний характер та потребують подальшого наукового пізнання і розроблення.

Так наприклад, після повідомлення про вчинення злочину слідчий не завжди може швидко реагувати на це повідомлення (закритий режим територій та приміщень колоній, тривале отримання дозволів на проведення процесуальних дій), що унеможлиблює іноді встановлення обставини вчинення злочину; оперативність у зборі доказів, особливо, зважаючи на психологію поведінки засуджених та обізнаності щодо приховання слідів злочинів.

З урахуванням усіх формальностей слідчі органів Національної поліції іноді можуть потрапити на місце вчинення злочину та розпочати процесуальні дії в кращому випадку через добу після отримання інформації про вчинення злочину, а за цей час усі можливі докази можуть знищитися або приховатися, іноді до розслідування злочинів працівники можуть потрапити і набагато пізніше через бюрократизм.

Закритість доступу установи виконання покарання для правоохоронних органів навпаки обтяжує ситуацію, а зменшення повноважень працівників оперативної роботи, оперативного відділу УВП навпаки формалізує цей відділ. У той самий час стан, рівень, структура та інші показники злочинності серед засуджених в Україні, та особливості кримінально-виконавчих відносин, що складаються в ході виконання та відбування відповідного кримінального покарання між персоналом виправних колоній та засудженими [8, с. 37-41].

М.М. Сербін у своїй дисертації «Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі» всебічно та повно проаналізував питання сучасних соціально-правових, економічних та організаційно-режимних особливостей виконання покарань в Україні, криміногенну ситуацію в місцях позбавлення волі та криміналістичну характеристику злочинів, що вчиняються у УВП закритого типу, чинники, які найбільш суттєво впливають на форми та способи діяльності органів дізнання й досудового слідства з розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються в місцях позбавлення волі, припустимість та умови ефективного використання в типових для виправних колоній ситуаціях організаційних, тактико-криміналістичних і кримінально-процесуальних рекомендацій загального характеру, що стосуються відповідної діяльності органів дізнання та досудового слідства, а також процесуальні та організаційно-тактичні особливості застосування запобіжних заходів у місцях позбавлення волі, особливості взаємодії слідчого з органом дізнання – начальником та адміністрацією УВП під час розслідування злочинів, учинених у цій установі і використання спеціальних знань і технічних засобів під час розкриття та розслідування злочинів у місцях позбавлення волі.

Аналіз історичних витоків та сучасної системи виконання покарань в Україні дає підстави стверджувати, що, розвиваючись разом із нашою незалежною державою, вітчизняна пенітенціарна система сьогодні послідовно реалізує єдину державну політику, спрямовану на гуманізацію виконання кримінальних покарань та суворе дотримання прав людини і громадянина.

Упродовж 2001-2005 років, у силу низки об'єктивних причин, в Україні зберігалася тенденція до погіршення криміногенного складу засуджених. Криміногенні риси особи злочинця, який вчиняв злочини в місцях позбавлення волі, формується в досить негативному середовищі засуджених, більшість із яких належить до категорії злісних порушників, осіб, котрі позбавлені чинним законодавством пільг (умовно-дострокове звільнення тощо), раніше судимих, хронічних алкоголіків та наркоманів та ін.

Вчинення засудженими більшої частини злочинів у години максимальної присутності сил персоналу в УВП та в робочі дні тижня підтверджує думку про об'єктивну природу конфлікту злочинців з державою (суспільством). Це пояснюється й великою питомою вагою в структурі злочинності в УВП таких злочинів, як злісна непокоря, погроза або насильство тощо.

Хід та результати розслідування злочинів, вчинених засудженими певною мірою залежать від характеру та підсумків попередньої діяльності органів дізнання ВК та досудового слідства, пов'язаної з вирішенням питання про порушення кримінальної справи. В умовах ВК це особливо необхідно в тих випадках, коли факт правопорушення не викликає сумнівів, а його правова оцінка як злочину чи дисциплінарної провини є спірною.

При застосуванні запобіжних заходів необхідно звертати увагу на термінове прийняття слідчим ефективних заходів щодо ізоляції від оточуючих осіб, котрі вчинили злочини в умовах ВК. При розслідуванні злочинів, вчинених засудженими у ВК, майже завжди потрібно враховувати дві обставини, з яких можуть випливати підстави для застосування запобіжних заходів. Це, по-перше, тяжкість висунутого злочинцеві обвинувачення; по-друге, судимість, що вже наявна в нього за вчинений раніше злочин. Аналіз обставин, урахування яких значною мірою впливає на процесуальні й тактичні особливості їх застосування, дозволяє констатувати, що єдиним запобіжним заходом, котрий може застосовуватися до обвинувачених (підозрюваних) з числа засуджених, є взяття під варту.

Однією з обов'язкових умов повного та всебічного розслідування злочинів у ВК є встановлення постійної взаємодії слідчого з працівниками цих установ. Постійна взаємодія між ними особливо необхідна тому, що слідчі зазвичай недостатньо орієнтуються навіть в загальних умовах організації та діяльності ВК, надто ж ту конкретну обстановку, що складається в них до початку досудового слідства. Недостатнє знання обстановки при провадженні слідчих та інших процесуальних дій може не лише негативно позначатися на їх результативності, але й ускладнювати роботу адміністрації з виконання поставлених перед ВК завдань.

У переважній більшості злочинів, вчинених в умовах ВК, виникають матеріальні сліди, що можуть мати доказове значення у кримінальних справах. Наведені характеристики специфічних для ВК тенденцій процесу формування матеріальних слідів визначають передусім дві найбільш загальні тактичні умови, пропоновані у зв'язку з цим до розслідування. Вони полягають у негайності та по можливості одночасності проведення необхідного комплексу слідчих дій, спрямованих на збирання матеріальних слідів злочину, головним чином слідчого огляду та освідування, обшуку та виїмки.

Визначено, що найбільш актуальною проблемою тактики допиту свідків та обвинувачених із числа засуджених є подолання їх небажання давати показання чи прагнення дати завідомо неправдиві показання. Звідси випливає необхідність у ході підготовки до допиту засуджених особливу увагу приділяти вивченню конкретного змісту тих якостей і властивостей їх особистості, що здатні найбільш істотно впливати на їх позицію в справі.

Повне, всебічне та об'єктивне вивчення особистості злочинців є необхідними умовами для пізнання першоджерел протиправної поведінки засуджених у місцях позбавлення волі, оскільки основні причини вчинення злочинів засудженими криються у їх особистості та в середовищі, у якому вони знаходяться, а саме в установі, де відбуваються покарання [9, с. 2-3].

Кількість досліджень у даній сфері є недостатньою. Варто зазначити, що зазначена тематика була предметом наукового дослідження О.І. Плужнік

«Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою» [10]; дисертації В.В. Кондратішиної «Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація» [11]; колективній монографії (В.П. Захаров, О.Г. Колб, С.М. Мирончук, Л.І. Міліщук) «Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі» [12] та докторській дисертації О.Г. Колба «Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам [13] та ін.

Методологічним підґрунтям є також праця М.І. Кулагіна «Організація й тактика попереднього слідства у місцях позбавлення волі», у якому автор розкриває загальні організаційні й тактичні питання діяльності слідчого у виправній колонії (значення та специфіку розслідування злочинів у цих виправних колоніях; особливу роль взаємодії слідчого з адміністрацією виправної колонії; інші проблеми), а також саму безпосередньо тактику окремих процесуальних та інших передбачених законодавством дій слідчого і запобіжної діяльності слідчого у виправних колоніях та використання під час розслідування злочинів допомоги інших осіб [14].

Найважливішими джерелами, які регулюють питання розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби є:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [1];
2. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», який визначає основу правової організації та діяльності самої ДКМС України, її завдання та повноваження [15];
3. Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК), який регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими (п. 1 Ст. 1) [2].

У той же час в кримінально-виконавчій системі (далі - КВС) відбувається процес реформування. Концепція розвитку пенітенціарної системи України передбачає досягнення наступних цілей:

- залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях - насамперед за рахунок підвищення рівня заробітної плати;

- розроблення законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарань відповідно до законодавства Європейського Союзу;

- підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств в пенітенціарній системі за рахунок створення виробничих об'єднань за галузевим принципом, проведення закупівель через електронну систему «ProZorro»;

- створення центрів ювенальної пробації для кращого забезпечення інтересів дитини, яка перебуває у конфлікті із законом;

- будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань у великих містах України в рамках державно-приватного партнерства [16].

У наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України» від 2015 року є дані про перетворення, які торкнулися й процесу розслідування злочинів, скоєних в УВП [17].

В умовах реформування системи виконання покарань, особлива увага приділяється вдосконаленню діяльності систем охорони і нагляду, впровадження новітніх технічних засобів. Багато з них успішно використовуються в режимних заходах і при проведенні слідчих дій на території виправної установи.

Приміщення та охоронювані території УВП повинні бути обладнані системою відеоспостереження, яка на сьогоднішній день дозволяє ефективно попереджати і припиняти злочини і порушення встановленого режиму утримання, забезпечує безпеку засуджених і підслідних, а також персоналу, посадових осіб і громадян, які перебувають на території установ. Але якщо

злочин скоєно, система відеоспостереження стає найважливішим джерелом криміналістичної інформації.

1. Система відеоспостереження (далі - СВС) забезпечує дистанційне візуальне спостереження за об'єктами виправної/виховної колонії, поведінкою засуджених, порядком несення служби персоналом виправної/виховної колонії.

2. Автоматизоване робоче місце (далі - АРМ) СВС будується на базі персонального комп'ютера або одного чи декількох відеореєстраторів.

Створення окремих робочих місць на базі персональних комп'ютерів, на які транслюється інформація від відеореєстраторів, забезпечує можливість формування резервних архівів даних, дублювання процесу спостереження з декількох робочих місць, розділення інформації від одного відеореєстратора на декілька робочих місць.

3. АРМ СВС встановлюється в центрі спостереження (на постах несення служби персоналом), кабінеті начальника, приміщенні чергової варти та черговій частині виправної/виховної колонії.

4. Для організації дистанційного відеоспостереження в міжрегіональних управліннях та Департаменті створюються центри спостереження на базі АРМ СВС, до яких за допомогою мережі зв'язку забезпечується дистанційне підключення відеореєстраторів, встановлених у виправній/виховній колонії.

5. Для роботи у мережі Ethernet відеореєстратори оснащуються вбудованими мережевими модулями. За необхідності одночасного спостереження за значною кількістю відеокамер забезпечується паралельна робота декількох відеореєстраторів у локальній мережі з виведенням інформації на АРМ СВС на базі персональних комп'ютерів та спеціалізованого програмного забезпечення. На невеликих об'єктах виправної/виховної колонії (за незначної кількості підключених камер) функції АРМ СВС реалізуються на базі одного відеореєстратора шляхом комплектування його монітором та периферійним обладнанням (клавіатурою і маніпулятором).

6. Запис відеоінформації, що надходить від відеокамер, здійснюється на жорсткий диск у цифровому форматі. Ємність жорсткого диска має

забезпечувати можливість зберігання відеоінформації від усіх підключених відеокамер не менше ніж 30 діб із розрахунку швидкості запису не менше ніж 25 кадрів/секунду та роздільної здатності не менше ніж 704 x 480 dpi (точок на дюйм).

7. У міжрегіональних управліннях та Департаменті відеоінформація, яка транслюється з виправних/виховних колоній, архівується на окремо створюваних відеосерверах.

8. Відеокамери у виправних/виховних колоніях встановлюються:

- у внутрішній та зовнішній заборонених зонах;
- на КПП з пропуску людей і транспорту, КПП між житловою та виробничою зонами;
- в місцях несення служби персоналом;
- на території та об'єктах житлової й виробничої зон;
- у коридорах кімнат проведення тривалих побачень;
- у приміщенні для проведення короткострокових побачень;
- біля входу та у коридорах, на сходових клітках, у службових та підсобних приміщеннях структурних дільниць та секторів, у камерах ДІЗО/ПКТ(ОК), секторів максимального рівня безпеки та прогулянкових двориках;
- у жилих приміщеннях та камерах дільниці посиленого контролю;
- між зовнішніми та внутрішніми дверима кімнат для проведення тривалих побачень із засудженими до довічного позбавлення волі;
- по огорожі дільниці соціальної реабілітації та дільниці соціальної адаптації;
- у кімнатах прийому та видачі посилок і передач;
- у приміщеннях чергової частини, чергової варти та центру спостереження;
- у спеціальному транспорті для перевезення засуджених.

Кут огляду відеокамер, які встановлені у жилих приміщеннях та камерах дільниці посиленого контролю, у камерах ДІЗО/ПКТ(ОК) та секторів максимального рівня безпеки, не повинен охоплювати санітарні вузли та душові.

9. Для роботи в умовах обмеженої освітленості, вечірній та нічний час відеокамери оснащуються інфрачервоним підсвічуванням.

10. При встановленні відеокамер на значній відстані від відеореєстраторів (АРМ СВС) для передачі інформації використовуються оптичні лінії зв'язку або модулі підсилення рівня відеосигналу.

11. До приймачів відеоінформації (відеореєстраторів) здійснюється підключення відеокамер, встановлених на об'єктах виправної/виховної колонії, за допомогою ліній зв'язку. Приймач відеоінформації (відеореєстратор) обладнується жорстким диском з можливістю зберігання відео-інформації від усіх підключених відеокамер не менше ніж 30 діб.

12. Для попередження, виявлення, фіксування правопорушення або інших подій, які відбуваються під час несення служби, персонал виправної/виховної колонії використовує портативні відеореєстратори, у тому числі на транспортних засобах. Відеоінформація з відеореєстраторів переноситься на окремий жорсткий диск, який знаходиться у центрі спостереження, та зберігається не менше ніж 30 діб [72].

Звернемо увагу, що у ЗУ «Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013-2017 роки», який на даний момент втратив чинність [18] передбачалось 1107,01 млн. грн. на модернізацію інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, впровадження сучасних технологій з метою створення багаторівневої системи централізованої охорони і відеомоніторингу систем на той час Державної пенітенціарної служби (зараз це Державна кримінально-виконавча служба). З цих грошей планувалось витратити на відеореєстратори в УВП та слідчих ізоляторах - 3,8 млн. грн., на впровадження зовнішніх відеокамер в УВП та слідчих та ізоляторах близько 5,75 млн. грн., на внутрішні відеокамери

цих установ 4,3 млн. грн., на портативні відеореєстратори 4,63 млн. грн., а на придбання цифрових терміналів аудіо- та відеозв'язку для потреб УВП та слідчих ізоляторів управління ДКВСУ планувалось витратити 4,14 млн. грн.

Це завдання заслуговує на окрему увагу. Таким чином, у 2013 році в ряді регіонів України почали застосовувати нове обладнання для контролю за поведінкою засуджених - відеореєстратори.

Мета такого нового методу слідкування за в'язнями - запобігання несанкціонованого переміщення засуджених територією УВП, дотримання вимог режиму на локальних секторах УВП, і звісно, найголовнішою метою є забезпечення основних прав людини – прав на життя та захисту його здоров'я.

В джерельній базі також існує Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України», який регулює правове становище ув'язнених у СІЗО; взаємовідносини персоналу з ув'язненими та засудженими; порядок та умови перебуванні у слідчих ізоляторах осіб, які тримаються під вартою, та окремих категорій засуджених, а також правила поведінки в'язнів, відповідно до яких їм забороняється заподіювати собі та іншим тілесні ушкодження та ін [19].

1.3. Понятійно-категоріальний апарат досліджень

Обґрунтовуючи окрему теорію кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової протидії злочинності у місцях позбавлення волі перш за все необхідно визначити її предмет.

Звертаючись до теорії криміналістики, яка має схожий із теорію оперативно розшової діяльності протидії злочинності (далі ОРДПЗ) в УВП предмет дослідження, слушно підтримати позицію В.А. Образцова, який зазначає, що традиційно криміналістика своїм предметом звернута до двох діаметрально протилежних систем: до кримінальної (злочинної) діяльності і до антикримінальної діяльності суб'єктів кримінального переслідування.

Поняття кримінальної та антикримінальної діяльності належать до числа базових криміналістичних понять, тобто парних категорій найвищого рівня, які перебувають у відношенні протилежностей. Ці категорії відіграють роль системоутворюючого фактору, навколо яких відбувається розвиток інших криміналістичних категорій [20].

Більш того, доповнюючи вказану тезу, необхідно зазначити, що навколо вказаних категорій формується не лише понятійно-категоріальний апарат науки, а й відповідна система теорій та учень. Аналогічним способом, відбувається і структурування предмета теорії оперативно-розшукової діяльності.

Як зазначає В.І. Єлінський, безпосередньо предметом теорії ОРДПЗ (об'єктивним змістом, який вона вивчає) є існуючий реально (незалежно від його усвідомлення) процес діалектичної взаємодії (боротьби) і злочинності як такої, важливим елементом якої є відношення оперативно-розшукової практики та кримінальної активності [21].

Слушно зауважити, що на відміну від криміналістики в теорії ОРДПЗ вчені як частину предмета науки визначають «злочинність».

На нашу думку, це зумовлено тим, що в межах ОРДПЗ, зважаючи на специфіку завдань оперативних підрозділів, значна увага приділяється не лише виявленню й документуванню фактів протиправних діянь окремих осіб та груп, а й протидії всім формам кримінальної активності.

У контексті викладеного є необхідність розмежування категорій «злочинність» та «злочинна діяльність». В.В. Тіщенко розглядає злочинність як сукупність окремих злочинів, а злочинну діяльність, як таку, що утворює дві її форми вираження в зовнішньому прояві. Поряд із цим злочинна діяльність як форма прояву злочинності включає в себе окремі злочини, злочинну інфраструктуру та життєдіяльність відповідного змісту [22].

Р.С. Белкін, аналізуючи співвідношення цих категорій акцентує увагу на тому, що злочинна діяльність як система не є предметом вивчення

криміналістики, а її предмет звужується лише до аналізу функціонального боку злочинної діяльності [23].

На нашу думку, злочинна діяльність як об'єкт вивчення ОРДПЗ – це цілеспрямоване створення соціальної, внутрішньопсихологічної та матеріальної основи з метою вивчення системи діянь, які об'єднані спільним задумом.

Необхідно конкретизувати невід'ємні структурні елементи злочинної діяльності в УВП:

- особи, які здійснюють злочинну діяльність в УВП;
- типові об'єкти, на які спрямована злочинна діяльність в УВП;
- типові системи завдань злочинної діяльності в УВП з відповідною характеристикою завдань кожної стадії останньою;
- мотиваційний механізм злочинної діяльності різних груп засуджених;
- типові знаряддя та засоби, які використовуються під час учинення злочинів засудженими;
- механізм розвитку злочинної поведінки засуджених, та чинники, які впливають на його розвиток;
- причинно-наслідкові зв'язки, які існують між елементами злочинної діяльності та іншими явищами;
- матеріальне мікросередовище, в якому здійснюється злочинна діяльність;
- обстановка здійснення окремих форм злочинної діяльності в місцях позбавлення волі.

Специфіка дізнання й досудового слідства у КВК визначається двома взаємопов'язаними групами умов, у цілому характерних для ситуацій виявлення й розслідування злочинів, вчинених засудженими у місцях позбавлення волі. У найбільш загальному вигляді, це:

- по-перше, особливості призначення, організації та діяльності виправних установ і в особистому правовому, а також у фактичному становищі осіб, котрі відбувають покарання у вигляді позбавлення волі;

- по-друге, психологічні особливості особистості засуджених, що полягають у наявності в кожного з них певного «досвіду» злочинної діяльності, а в багатьох із них – не подоланого комплексу глибоко негативних психосоціальних рис (інтересів, поглядів, звичок).

Щоб визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, які були вчинені в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби, треба виходити із системи взаємозалежних понять і категорій, які необхідні для пізнання теми роботи.

Такими поняттями на нашу думку, є: пенітенціарна злочинність; криміналістична характеристика зазначених злочинів; установи виконання покарань та методика розслідування злочинів.

У науковій літературі досить широко представлені дискусії про поняття, структуру та значення криміналістичної характеристики злочину. Нині криміналістична характеристика злочину є обов'язковим елементом спеціальної криміналістичної методики.

Одне з найбільш удалих, на нашу думку, визначень розкриває сутність криміналістичної характеристики злочину як опис істотних якостей злочину, що становлять його криміналістичну модель, знання яких допомагає успішному запобіганню та розкриттю злочину [24].

У понятті криміналістичної характеристики злочину можна виділити два основних положення:

- 1) криміналістична характеристика є сукупністю (системою) описів істотних ознак злочину;
- 2) ці ознаки допомагають розкриттю злочинів.

І.Ф. Герасимов указує, «що в поняття криміналістичної характеристики включається не тільки опис способів вчинення злочину, а й інші компоненти. У їх числі відомості про поширеність того чи іншого виду або групи злочинних діянь, особливості слідоутворення, об'єкта та предмета злочинного посягання,

обстановки, умов і середовища (в нашому випадку це УВП), у якому вчиняється злочин, обвинувачена особа та інші дані» [25, с. 5].

Сформуувати загальну методика розслідування та запобігання злочинам, учинюваних засудженими в УВП, так само як і побудувати спеціальну методика, не спираючись на дані криміналістичної характеристики, не видається можливим.

За своєю природою криміналістична характеристика є інформаційною моделлю, яка являє собою опис властивостей і суттєвих ознак злочину, що відображаються в реальній дійсності. В основі її розроблення лежать вивчення й узагальнення емпіричного матеріалу. Методологічним базисом є криміналістичні положення та досягнення логіки, психології, теорії інформації та інших наук.

Загалом, методика розслідування окремих видів злочинів – це розділ криміналістики, який складається з системи наукових положень та розроблених на їх основі рекомендації щодо процесу розкриття та розслідування злочинів.

Виявлені в процесі дослідження стану. Динаміки і структури пенітенціарної злочинності протягом останніх 5 років, закономірності злочинної діяльності засуджених надають можливість сформуувати криміналістичну характеристику злочинів, що вчиняються засудженими в УВП.

Зміст такої характеристики можна показати через особливості складових її даних, які дозволяють побачити її відмінності від криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються поза УВП.

Термін пенітенціарна злочинність, в свою чергу, визначає злочинність в установах виконання покарань, що розглядається як особливий вид суспільно небезпечної діяльності, який відбивається в соціально обумовленому відхиленні поведінки окремих засуджених від установлених законодавством норм.

Пенітенціарна злочинність як особливий випадок (один із видів загальної злочинності) має свої специфічні риси, що зумовлені її станом, місцем вчинення, особистісними якостями злочинця тощо.

Пенітенціарні злочини слід розглянути в широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні цим поняттям мають охоплюватися злочини, що вчиняються особами, які тримаються в місцях їх ізоляції від суспільства (у місцях позбавлення волі) [26, с. 464].

Такими відповідно до чинного законодавства України, є:

а) місця попереднього ув'язнення:

– ізолятори тимчасового тримання, СІЗО, гауптвахти, ДІЗО (ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення»);

б) органи й УВП:

– УВП (арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії) (ч. 2 ст. 11 КВК України);

– СІЗО (ч. 3 ст. 18, ст. 89 КВК) [26, с. 465].

У більш вузькому, тобто такому, що найбільше вживається в науковій літературі, значенні З. п. розуміється як явище, що має місце серед засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі в УВП та СІЗО ДПтС України (ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України») [15].

Отже, пенітенціарна злочинність – це кількість зареєстрованих злочинів і засуджених, що їх учинили під час відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі в УВП та СІЗО.

Причини латентності криються в об'єктивній та суб'єктивній сферах діяльності злочинців і правоохоронців. Причинами її існування є: труднощі розкриття певних категорій злочинів; складність кваліфікації; прогалини в праві; недостатню кваліфікацію співробітників УВП; небажання розголосу інтимних сторін життя; малозначність шкоди; невпевненість у неминучості покарання злочинця; особливі взаємини зі злочинцем; боязнь погроз з боку злочинця; непристойна поведінка потерпілого; дефекти правосвідомості і т. п.

Серед причин, що детермінують пенітенціарні злочини важливе місце посідають мотиви завоювання престижу, авторитету, лідерства, негативне ставлення до праці та усієї системи утримання, освітньої та виховної роботи, дотримання і підтримка норм кримінального середовища, її субкультури і т. д.

Говорячи про умови виникнення засудженими злочинів в УВП як один із компонентів їх криміналістичної характеристики, необхідно визначити, що в деяких установах значна частина засуджених не працює в силу об'єктивних причин. Це явище породжує різного роду негативні процеси діяльності УВП і впливає на зміст криміналістичної характеристики [26].

Наступним елементом організації ОРДПЗ в УВП є взаємодія оперативних підрозділів органів і установ виконання кримінальних покарань з іншими суб'єктами протидії злочинності.

Аналітичне опрацювання відомчих нормативно-правових документів засвідчує: серцевина такої співпраці – тактична взаємодія щодо розкриття злочинів минулих років. Більше того, гуманізація кримінально-виконавчого законодавства та ускладнення соціально-економічної ситуації в державі актуалізують і інші форми співпраці між оперативними підрозділами, які ще не знайшли достатнього наукового обґрунтування та мають бути дослідженні в межах окремої теорії протидії злочинності в УВП, зокрема:

1. під час реалізації засудженими такого інституту, як окремі тюремні відпустки, фактичну відповідальність та недопущення вчинення ними нових злочинів;

2. передача наявної оперативної інформації територіальним підрозділам УВП після прибуття засудженим до виправної установи;

3. передача оперативної інформації територіальним підрозділам після звільнення засудженого, особливо якщо останній не став на шлях виправлення і планує продовжити свою злочинну діяльність на волі;

4. планування спільних дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій у населених пунктах чи на території розташування УВП.

Стосовно тактичного блоку ОРДПЗ в УВП як складової предмета окремої теорії до його структури необхідно віднести тактичні особливості:

1. агентурно-оперативної роботи;
2. виявлення злочинів;
3. документування злочинної діяльності;
4. оперативного розроблення засуджених тощо.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що сучасна теорія ОРДПЗ в УВП остаточно сформована в самостійну галузь наукового знання, а її розвиток відбувається за моделлю поступового формування окремих теорій.

Виокремлення теорії оперативно-розшукової протидії злочинності в УВП зумовлюється специфічними характеристиками предмета наукового пізнання, зокрема пенітенціарної злочинності, а також ОРДПЗ оперативних підрозділів УВП.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

2.1. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя в установах виконання покарань

Життя - одне з найбільш складних понять, в якому б сенсі - природничо (біологічному), філософському, соціальному чи іншому - воно не використовувалося. Оперуючи такими категоріями, як зародження життя на землі, спосіб буття, форми прояву життя, сенс життя, якість життя та ін., представники різних наук вже давно намагаються виробити єдине, загальновизнане визначення даного поняття.

Вважаючи за краще орієнтуватися на загальнотеоретичні уявлення про поняття життя, кримінальне право як галузь законодавства або науки ніколи не претендувала і по очевидних причин не може претендувати на створення свого визначення даного явища.

Однак настільки ж безперечним є те, що кримінальне право передбачає свій власний аспект вивчення життя, відповідно до якого воно відносить її до природних, нематеріальних, природжених, невідчужуваних людських благ і характеризує його з позицій одного з найважливіших об'єктів, які потребують охорони з допомогою кримінально-правових засобів.

Не торкаючись всій безлічі питань, що виникають в зв'язку з цим перед кримінально-правовою наукою, можна з упевненістю стверджувати, що частина з них безпосередньо відноситься до розробки алгоритму прийняття рішення про кримінально-правову кваліфікації діяння як злочин проти життя, тобто до визначення послідовності і змісту взаємопов'язаних між собою дій (набору конкретних інструкцій), які потрібно виконати, щоб вирішити таку задачу.

Потреба в кримінально-правовій кваліфікації виникає тільки щодо такого діяння, яке являє суспільну небезпеку і тому може або має бути передбачено в КК України як злочин.

Позбавлення волі було і залишається основним видом кримінального покарання в більшості країн світу, в тому числі і в Україні.

Злочинність засуджених, які відбувають кримінальне покарання в УВП, являє собою складну проблему, яка не є вирішеною не тільки для виправних установ, а й для всього суспільства в цілому. Вчинення засудженими злочинів в процесі відбування покарання свідчить про наявність серйозних недоліків і протиріч, що виникають при виконанні кримінального покарання у вигляді позбавлення волі.

На думку М.Г. Шурухнова, криміналістична характеристика слугує основою для розроблення найбільш цілеспрямованих і ефективних методів розкриття й розслідування злочинів, сприяє активізації творчої мисленнєвої діяльності слідчого з розкриття конкретного злочину. Вона також тісно пов'язана з кримінально-правовою, кримінально-процесуальною, кримінологічною характеристиками. Торкаючись об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта й суб'єктивної сторони злочину, обставин, що підлягають доказуванню, криміногенних властивостей особи злочинця, вона характеризує їх у криміналістичному аспекті, що становить інтерес для розкриття й розслідування злочину [27, с. 5].

Злочини проти життя людини - це передбачені статтями 115-120 КК України суспільно небезпечні діяння (дії або бездіяльність), що здійснюються навмисно або з необережності і спрямовані на позбавлення життя іншої людини [28].

Особливо варто відзначити роль криміналістичної характеристики на початковому етапі розслідування, коли орган досудового розслідування стикається з дефіцитом інформації про подію, спосіб учинення злочину та особу, яка його вчинила. У цей період дані криміналістичної характеристики про типові способи вчинення конкретного злочину, об'єкти злочинного

посягання, відомості про осіб, які переважно вчиняли такі злочини, та інші дані покликані надавати допомогу в розкритті злочинів та визначити найбільш правильний напрям у розслідуванні злочинів.

Варто зазначити, що відсутність диференціації засуджених за віковим критерієм в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби відразу впливає на кілька елементів криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються у цих установах.

Спільне тримання засуджених різного віку (у межах повноліття), безперечно, пов'язано з негативним впливом літніх злочинців на молодь. Цей факт актуальний і для такого важливого елемента криміналістичної характеристики злочинів проти життя, як особа злочинця.

Очевидно, що найбільш активно протидія розслідуванню найчастіше проявляється одразу після скоєння злочину.

До найбільш поширених способів такого протидії можна віднести наступні: приховування інформації, знищення слідів і знарядь злочину; вмовляння з боку злочинця по відношенню до свідків та потерпілих у процесі попереднього слідства і ін.

Основними суб'єктами протидії розслідування виступають самі злочинці і пов'язані з ними особи [11]. У місцях позбавлення волі суб'єктами протидії розслідуванню найчастіше є засуджені-підозрювані.

Останні добре знають всі обставини злочину, сліди, які вони залишили або могли залишити на місці події, свідків, можливі джерела доказів. Тому саме вони найбільш зацікавлені в максимальному використанні зазначених знань з метою протидії розслідуванню.

Способами протидії розслідуванню насильницьких пенітенціарних злочинів найчастіше є:

1) негайне залишення місця злочину з метою приховання в загальній масі засуджених, ізольованих від суспільства;

2) висловлювання погроз на адресу потерпілого або його родичів, тобто обіцянку суб'єкта протидії заподіяти матеріальні збитки або надати психологічний вплив;

3) відмова від дачі показань;

4) вмовляння з метою примирення з потерпілим.

Виявлення протидії розслідуванню пенітенціарних насильницьких злочинів співробітниками правоохоронних органів і його нейтралізація можуть бути досягнуті різними організаційно-тактичними способами.

З одного боку, можуть бути застосовані загальнонаукові (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент, моделювання, опис) і спеціальні методи пізнання (собственнокриміналістическіе, наприклад, дактилоскопічний, антропометричні та ін.). З іншого боку, протидія розслідуванню може бути виявлено в ході проведення слідчих дій (допитів, очних ставок, експертиз).

Крім того, проблема протидії розслідуванню у справах даної категорії вирішується шляхом взаємодії слідчого з оперативними підрозділами національної поліції. Міжвідомчі нормативні документи по організації взаємодії для слідчого з оперативними підрозділами у місцях позбавлення волі ще не розроблені, тобто правова база, безпосередньо регулює взаємодію між слідчими різних відомств і оперативними підрозділами виправних установ, відсутні.

Також варто відзначити підвищення інтелектуального рівня засуджених, знання ними чинного кримінального, кримінально-виконавчого та процесуального законодавства. Цей факт має прямий зв'язок із деякими злочинами, що вчиняються в УВП, зокрема з умисними злочинами проти життя та здоров'я особи а також злочинами у сфері обігу наркотичних засобів тощо, способом їх учинення й методикою розслідування.

У практичному й науковому стосунку має значення правильне розуміння структури криміналістичної характеристики її даних, що її становлять. Аналіз наявної наукової літератури свідчить, що структуру загальної криміналістичної утворюють дані:

- 1) про склад злочину в УВП проти життя;
- 2) про кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину проти життя людини;
- 3) про вид та розмір (характер) покарання за цей самий злочин;
- 4) про спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, які виключають злочинність діяння.

Водночас для повного та всебічного наукового вивчення злочину проти життя в УВП, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм мають значення й інші елементи, зокрема:

- 1) історія виникнення, становлення та розвитку кримінальної відповідальності за злочин проти життя в УВП;
- 2) підстави криміналізації діяння;
- 3) зарубіжний досвід відповідальності за злочини проти життя в УВП;
- 4) ознаки відмежування суміжних злочинів, правопорушень та дисциплінарних проступків тощо.

Оскільки кожний злочин проти життя індивідуальний, то й набір елементів та ознак кримінально-правової характеристики в кожному випадку має специфічний характер.

Їх вибір зумовлений принципом доцільності. Наприклад, якщо за вчинення злочину передбачено спеціальний вид звільнення, то до кримінально-правової характеристики цього злочину доцільно відносити й дослідження такого виду звільнення від кримінальної відповідальності [29, с. 157-158].

Саме з таких позицій ми будемо виходити про визначенні кримінально-правової характеристики злочинів проти життя особи в кримінально-виконавчих установах.

Скажімо, такий елемент кримінально-правової характеристики злочину в межах складу злочину, як суб'єкт злочину, матиме ту особливість, що ним

може бути лише засуджений до покарання, пов'язаного з позбавленням волі, який досяг 18-річного віку [2].

Об'єктивна сторона злочину - це сукупність передбачених законом ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови, пов'язані з цим посяганням.

Ознаками, які характеризують об'єктивну сторону злочину, як правило, є:

- а) суспільно небезпечне діяння; б) суспільно небезпечні наслідки; в) причинний зв'язок між дією і наслідками, які настали; г) місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя і засоби здійснення злочину.

В межах об'єктивної сторони злочинів проти життя в УВП матиме свої особливості така факультативна ознака, як місце його вчинення, – будь-яка установа виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби.

Будучи різновидом кримінального правопорушення, пенітенціарний злочин (зокрема будь-який із злочинів проти життя особи в УВП) володіє всіма його ознаками:

- 1) суспільною небезпечністю;
- 2) кримінальною протиправністю;
- 3) винність і караність.

Однак ці ознаки мають певну специфіку, зумовлену характером протиправної поведінки осіб, які відбувають покарання в УВП.

Одна з особливостей злочинів проти життя особи в УВП – застосування насильства. Об'єкт насильницького злочину в установах виконання покарань в усіх випадках характеризується спрямованістю на заподіяння шкоди двом групам суспільних відносин:

- 1) у сфері особистої безпеки людини;
- 2) відносинам, які забезпечують нормальне функціонування установи виконання покарань та здійснення правосуддя.

Майнові відносини не є об'єктом досліджуваних злочинів, оскільки це суперечить поняттю насильства як посягання на людину, а не на предмети

навколишнього світу, хоча у кримінальному законодавстві наявні злочини проти власності, в яких насильство щодо особи виступає як спосіб вчинення.

Відзначено, що основними елементами суспільних відносин, вплив на які може їх порушити, є:

- 1) суб'єкти (носії) суспільних відносин;
- 2) предмет (об'єкт) щодо якого існують суспільні відносини;
- 3) соціальний зв'язок, як зміст суспільних відносин не пов'язаний із діяльністю суб'єкта. Об'єктом насильницьких злочинів в установі виконання покарань виступають суспільні відносини, що забезпечують життя, здоров'я і тілесну недоторканність особи. У роботі доведено, що до насильства в установах виконання покарань також входить сексуальне насильство, яке в деяких випадках супроводжується навіть смертю особи.

А отже, об'єктом посягання є життя особи. Це пояснюється насамперед тим, що значна частина засуджених відбуває покарання за корисливі та корисливо-насильницькі злочини, тобто для цих осіб насильницькі дії є варіантом поведінки.

Відповідальність за злочини проти життя особи передбачена в розділі 2 Особливої частини (ст. 115-120, 129) КК України. Тому основним безпосереднім об'єктом цих злочинів визначаються суспільні відносини щодо охорони життя особи [28]. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній кримінально-правовій науці відсутня єдність думок щодо класифікації досліджуваних нами злочинів. Найбільш загальною є класифікація, яка виокремлює злочини проти життя від злочинів проти здоров'я особи і одностайно розглядає кожну групу як самостійні об'єкти кримінально-правового захисту [30].

Ураховуючи специфіку установ виконання покарань, у місцях позбавлення волі, вчиняються, як правило три складу злочинів проти життя особи, зокрема:

- 1) умисне вбивство (Ст. 115 КК);
- 2) доведення до самогубства (Ст. 120 КК);
- 3) погроза вбивством (Ст. 129).

Інші, такі як: умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (Ст. 116 КК); умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (Ст. 117 КК); Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (Ст. 118 КК); вбивство через необережність (Ст. 119 КК) в УВП зустрічаються дуже рідко [28].

У ряді постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах вказується, що суди в процесі судових розглядів не завжди об'єктивно оцінюють суспільну небезпеку окремих видів злочинів [31].

При урахуванні характеру суспільної небезпеки злочину слід виходити з того, що він залежить від встановлених судом об'єкта посягання і форми вини, віднесення законом про кримінальну відповідальність злочинного діяння до категорії більш або менш тяжких злочинів.

Ступінь суспільної небезпеки злочину визначається обставинами вчиненого (наприклад, ступенем реалізації злочинного наміру; способом вчинення злочину; розміром шкоди або тяжкістю наслідків, що настали; роллю підсудного при вчиненні злочину в співучасті) і даними, що характеризують ступінь суспільної небезпеки особи винного (наявність або відсутність попередньої судимості, поведінка в побуті, ставлення до навчання тощо).

Виходячи із сказаного, кримінально-правова характеристика злочинів проти життя особи в УВП передбачає перш за все вивчення об'єкта посягання (об'єкта злочину).

Об'єкт злочину в УВП відрізняється особливостями, що підвищують ступінь їх суспільної небезпеки. Так, у всіх випадках при вчиненні злочину в досліджуваних установах порушуються суспільні відносини, що забезпечують їх нормальну діяльність.

Така діяльність спрямована на досягнення передбачених кримінальним [28] та кримінально-виконавчим законом [2] цілей покарання і являє собою врегульовані законодавчими нормами правовідносини, що складаються в

процесі відбування та виконання покарання, яким заподіюється або може бути заподіяна шкода.

Посягаючи на той чи інший об'єкт кримінально-правової охорони, злочинець тим самим посягає на нормальну діяльність кримінально-виконавчих установ. При цьому можуть порушуватися і такий більш важливий об'єкт як життя особи.

У цьому випадку нормальна діяльність аналізованих установ, як об'єкт кримінально-правової охорони, є другорядною, виступає фоном, що дозволяє краще усвідомити суспільну небезпеку вчинених діянь. Наприклад, вчинення одного, деколи незначного, злочину при складній оперативній (криміногенній) обстановці може перерости в інші, більш тяжкі злочини (масові заворушення), у ході яких можливі посягання на життя особи, громадський порядок, громадську безпеку, власність тощо.

Розглядаючи об'єкт злочинів проти життя особи в УВП, слід пам'ятати, що в розділі II Особливої частини КК України об'єднано посягання на два різних родових об'єкти – суспільні відносини щодо охорони життя та суспільні відносини щодо охорони здоров'я особи [2].

Необхідно виходити з того, що кожний злочин проти життя пов'язаний із заподіянням шкоди здоров'ю, проте не кожне посягання проти здоров'я зашкоджує життю.

Наприклад, при вчиненні такого злочину проти життя, як убивство, руйнується і життя, і здоров'я потерпілого, однак заподіяння особі побоїв, мордувань, умисного легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження не призводить до втрати життя, хоча при цьому страждає здоров'я. Суспільні відносини у сфері охорони життя особи також є безпосередніми об'єктами відповідних злочинів.

Ознаки об'єктивної сторони злочину в кваліфікації злочинних діянь мають важливе значення, оскільки їх встановлення в повному обсязі сприяє не тільки правильній кримінально-правовій оцінці зовнішньої боку суспільно

небезпечного діяння, а й вирішення питань кримінальної відповідальності і покарання [32, с. 41].

Об'єктивна сторона характеризує зовнішні особливості суспільно небезпечної поведінки винного і пов'язані з ним умови.

С. Жанцан розуміє об'єктивну сторону як сукупність основних і додаткових властивостей, що визначають зовнішню сторону злочину [33, с. 71].

Злочини проти життя особи в кримінально-виконавчих установах з об'єктивної сторони характеризуються активними діями, спрямованими на спричинення шкоди життю особи, і в більшості своїй містять матеріальний склад злочину.

Вибіркове вивчення кримінальних справ, кримінальних проваджень та обвинувальних вироків проти життя особи в кримінально-виконавчій установі показує, що 83,3% випадків посягання на особу були закінченими, у 16,7% – мав місце замах на злочин [34, с. 112].

Суб'єктом злочину проти життя в УВП є засуджений, який відбуває покарання, пов'язане з позбавленням волі, який досяг 18-річного віку.

Дослідження психічного стану засуджених, які вчинили злочини проти життя особи в УВП, дозволяє дійти висновку про наявність медичних проблем профілактики вказаних злочинів: 10,0% засуджених мали психічні відхилення [34, с. 113].

На труднощі встановлення суб'єктивної сторони злочину, що носить прихований, глибинний характер, звертали увагу багато криміналістів [35; 36; 37; 38; 39; 40], приходячи до висновку про те, що в деяких випадках з'ясувати справжні наміри особи можна виключно за допомогою психо-діагностичних методів із залученням спеціаліста.

Опора ж на свідчення обвинуваченого і свідків зі зрозумілих причин не завжди веде до істини і вкрай умовна, що підтверджують приклади з судової практики.

На наш погляд, доведення суб'єктивної сторони в сукупності з аналізом об'єктивних чинників злочину - шлях більш правильний і надійний. Тільки за конкретними діями та обстановкою вчинення злочину можна судити про дійсні наміри і цілі людини, тобто про спрямованість умислу особи.

В. Н. Кудрявцев писав, що «умисел (а також необережність) наповнюється специфічним змістом залежно від всієї сукупності об'єктивних ознак вчиненого. Звідси слідує що класифікація ознак суб'єктивної сторони може мати цінність тільки на основі системи об'єктивних ознак і в зв'язку з нею.

Було б безглуздо при розслідуванні справи спочатку з'ясувати, чи діяв винний навмисно або необережно, а потім встановлювати, що він зробив» [37].

Аналіз суб'єктивної сторони злочинів проти життя особи в УВП показує, що всі вони вчинені умисно, причому в 33,3% випадків мав місце заздалегідь обдуманний умисел і в 66,7% – умисел, що виник раптово [34, с. 113].

При заздалегідь обдуманому умислі мотив і мета вчинити злочин та його безпосередня реалізація виокремлені між собою певним проміжком часу, протягом якого винний розробляє план вчинення злочину, обмірковує його деталі та обирає спосіб, час і місце вчинення. Тому, незважаючи на те, що час виникнення умислу в більшості умисних злочинів не має значення, його необхідно враховувати при призначенні покарання.

Тим більше, що при заздалегідь обдуманому умислі часто вчиняються такі особливо тяжкі злочини, як вбивство, розбійні напади, бандитизм, викрадення майна в особливо великих розмірах, контрабанда, вимагання та інші [34, с. 113].

Таким чином, умисел заздалегідь обдуманний формується ще до вчинення злочину (особа обмірковує план злочину, підшукує знаряддя злочину, співучасників тощо). Наявність цього виду умислу на кваліфікацію злочинів проти життя в УВП, як і інших злочинів, як правило, не впливає, але свідчить про підвищений ступінь вини, а також суспільної небезпечності злочинця.

Важливою рисою умислу, що виник раптово, є його швидкоплинність, тобто раптова поява, поєднана з негайною реалізацією зовні. Злочин вчиняється особою відразу з виникненням умислу, що формується безпосередньо перед самим початком вчинення злочину, і відразу ж реалізується.

Розглядаючи такий елемент криміналістичної характеристики, як механізм слідоутворення, необхідно відзначити такі риси: злочинець, учиняючи злочин проти життя в умовах УВП, як правило володіє достатнім досвідом і намагається швидше знищити сліди злочину, а не сховатися. Це обумовлено тим, що УВП зосереджена на малій території, яка забезпечена озброєною охороною та відповідними інженерно-технічними засобами охорони й нагляду.

Щодо умов УВП цей елемент є одним із найважливіших, оскільки особливості умови життя і праці засуджених до позбавлення волі (ізоляція, постійний нагляд, суворо регламентований порядок дня, проведення обшуків, неможливість мати при собі речі й предмети, заборонені до використання тощо) обмежують їм вибір способу вчинення злочину.

Важлива деталь, яку повинен мати на увазі слідчий при розслідування злочинів проти життя, учинених в УВП, це те, що засуджений при виборі способу вчинення злочину може використовувати як свій злочинний досвід, так і досвід інших засуджених, які тримаються з ним і раніше вчиняли аналогічні злочини, що пов'язано з можливістю засуджених обмінюватися злочинним досвідом [41, с. 125].

Варто підкреслити, що місце вчинення злочину за окремими категоріями злочинів спеціально ретельно обирається злочинцем у процесі підготовки й перебуває у прямій залежності від способу вчинення злочину, оскільки його реалізація може бути здійснена тільки в певному місці.

Мета й мотиви вчинення злочинів детерміновані обстановкою, характером неофіційних норм поведінки засуджених, видом кримінально карного діяння, особистісними властивостями суб'єкта злочину.

Як зазначає у своїй монографії І.М. Копотун, засуджені вчиняють умисні вбивства в ситу таких мотивів і криміногенних обставин:

- 1) на ґрунті раптово викликаного конфлікту, взаємних образ;
- 2) за несплату в установленій термін боргу, що утворився в результаті участі в азартних іграх, суперечках, придбання наркотиків тощо;
- 3) за невиконання кримінальних установок, традицій, включаючи злочинські, вимог рішень лідерів негативних угруповань засуджених;
- 4) у силу підозри або викриття засудженого у співпраці з адміністрацією виправної колонії;
- 5) за участь у діяльності ворожого угруповання засуджених;
- 6) у зв'язку з усуненням очевидців злочину для його приховання;
- 7) за замовленнями кримінальних авторитетів;
- 8) у процесі хуліганських дій та масових заворушень [42, с. 28].

Розглянувши об'єкт злочинів проти життя в УВП, нами наголошено, що в розділі II Особливої частини КК України об'єднано посягання на два різні родові об'єкти [28].

Таким чином, родовий об'єкт злочинів проти життя не співпадає з родовим об'єктом злочинів проти здоров'я особи і виражає суспільні відносини щодо охорони саме життя особи. Безпосереднім об'єктом відповідних злочинів також є суспільні відносини у сфері охорони життя. Злочини проти життя особи в УВП характеризуються активними діями, спрямованими на спричинення шкоди життю особи, і в більшості своїй містять матеріальний склад злочину. Суб'єктом злочину проти життя в УВП є засуджений, який відбуває покарання, пов'язане з позбавленням волі, який досяг 18-річного віку.

Аналіз суб'єктивної сторони таких злочинів показав, що всі вони вчинені умисно, причому в 33,3% випадків мав місце заздалегідь обдуманий умисел і в 66,7% – умисел, що виник раптово.

2.2. Проблеми розслідування злочинів проти життя в установах виконання покарань

Специфіка роботи в місцях позбавлення волі вимагає негайного встановлення і допиту свідків убивства, осіб, які знайшли труп або його частини, повідомили про злочин [43, с. 12].

Початковий етап розслідування злочинів на території виправної установи має ряд особливостей і пов'язаний з подоланням тиску тюремної субкультури, тому це не можна прирівнювати з розслідуванням злочинів поза території УВП.

У разі, коли, наприклад, засуджені колективно інсценують самогубство, в цьому випадку, при розслідуванні такого вбивства в УВП треба враховувати такий фактор, що на момент огляду труп може бути переміщений як злочинцем з місця злочину, так і іншими засудженими з місця первинного виявлення.

У разі виявлення трупа треба, насамперед, встановити характер пошкоджень і їх взаємозв'язок зі звичаями злочинного світу (традиційними покараннями за проступок убитого), це допоможе довести мотив, вчиненого злочину. Так, переломи кінцівок або сліди сексуального насильства свідчать про певний зміст вбивства, як спосіб здійснення «тюремного вироку» над потерпілим.

Злочинець, який вчинив насильницький злочин проти життя особи у виправній установі, вважає, що викрити його в скоєному неможливо, оскільки співпраця з представниками правоохоронних органів по тюремним звичаям заборонена. Тому під час затримання і на перших допитах він не дає правдивих показань.

Особа, яка замаскувала вбивство під нещасний випадок, зазвичай намагається і на допиті пояснити смерть потерпілого. Однак невідповідність її показань фактичним обставинам може бути використана для встановлення істини.

Необхідно враховувати, що у випадках вчинення злочину на території колонії злочинець завжди знайомий з жертвою. Засуджені також знають про те, що сталося, але сприяти слідству не будуть.

Нерідко, дії злочинця пов'язані з віктимною поведінкою потерпілого, а значить, може мати місце версія про самооборону або стані афект підозрюваного.

Безумовно, основним мотивом при вчиненні злочинів проти життя в УВП виступає користь, бажання незаконного збагачення, отримання безпосередніх матеріальних благ від результатів злочину (телефони, гроші, передачі з продуктами і речами, матеріальна допомога родичам, поповнення «общака»).

Проблематикою розслідування злочинів в УВП є те, що ефективність ряду процесуальних дій швидко падає. Також існує проблема підбору понять, коли необхідно враховувати всі обставини події.

Підібрати понять з числа засуджених – членів секції дисципліни і порядку – цілком можливо і не суперечить закону, але вони також схильні до впливу середовища місць позбавлення волі.

Набагато складнішою є справа при примусовому характері пошукових дій у випадках проведення пошуку в приміщеннях, і особливо на ділянках відкритої місцевості, що перебувають у підпорядкуванні певним установам (підприємствам, організаціям), оскільки подібні приміщення чи території рідко є безгосподарними.

Як правило, вони завжди перебувають у чиємусь віданні, з чого, однак, не випливає обов'язкова примусовість проведеного в їх межах пошуку. Наприклад, не є примусовими пошукові дії з відшукання в полі чи в лісі викрадених і захованих злочинцем речей. Такий пошук проводиться як слідчий огляд, у ході котрого можуть застосовуватися окремі прийоми виявлення, характерні для тактики обшуку [44, с. 251].

Ще однією особливістю розслідування саме злочинів проти життя в УВП є те, що особисте ознайомлення слідчого шляхом попереднього відвідування з місцем майбутнього обшуку зовсім небажане.

Воно пов'язане з часто неприпустимою в цих умовах відстрочкою проведення обшуку, орієнтує зацікавлених у протидії розслідуванню засуджених щодо майбутнього обшуку визначеного місця й створює

сприятливу можливість наступного заперечування позитивних результатів обшуку обвинуваченим (підозрюваним) [45, с.253].

Таким чином, слідчий попередньо повинен вивчити місце проведення обшуку і за необхідності скласти схеми місця проведення майбутнього обшуку за допомогою пояснень співробітників адміністрації УВП. А це, в свою чергу, ускладнює процес проведення обшуку та гає час.

Що стосується допиту, найбільш актуальною проблемою тактики допиту свідків та обвинувачених при скоєному злочині проти життя особи в УВП, із числа засуджених є подолання їх небажання давати показання чи прагнення дати завідомо неправдиві показання на допиті.

Звідси випливає необхідність у ході підготовки до допиту засуджених особливу увагу приділяти вивченню конкретного змісту тих якостей і властивостей їх особистості, що здатні найбільш істотно впливати на їхню позицію в справі [45, с. 206].

При допиті свідків та обвинувачених із числа засуджених трапляється певна складність у виборі фактів та постановці пов'язаних із ними питань, спрямованих на пошук асоціацій допитуваних за суміжністю подій у часі, що пояснюється одноманітністю обстановки й ритму життя засуджених, котрі відбувають покарання в УВП.

Таким чином, у процесі розкриття, розслідування та попередження злочинів проти життя особи в УВП виникають складні юридичні, психолого-педагогічні, організаційні та інші питання, що впливають з процесу реалізації позбавлення волі. Вони впливають на напрямок розслідування, прийняття рішень, і систему слідчих дій.

Але і позитивні аспекти розслідування злочинів проти життя в УВП існують, наприклад, особливий правовий режим місць позбавлення волі допомагає забезпечити швидкість розслідування, можливість залучення фахівців, наприклад, при огляді місця події за фактом втечі шляхом подолання охоронних споруд, до огляду співробітників підрозділу охорони.

Хотілося б зробити висновок, про те, що раз суб'єкти аналізованих нами злочинів – основа кримінального середовища, отже, і методики їх розслідування повинні містити способи визначення його місця в її системі, вивчення його особистісних властивостей, які сформували під впливом середовища, і її роль в механізмі злочину. Необхідні не часткові коригування традиційних методик розкриття і розслідування їх злочинної діяльності, а формування системи, заснованої на взаємодії правоохоронних органів, в першу чергу з кримінально-виконавчою системою. Формування методики розслідування пенітенціарних злочинів – це ще один крок в наповненні системи приватних криміналістичних методик, в поглибленні пізнання механізму рецидивних злочинів, нові підходи до пошуку найбільш ефективних методів розкриття, розслідування та попередження злочинів.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

3.1. Криміналістична характеристика злочинів проти здоров'я в установах виконання покарань

Уся сукупність злочинів, учинюваних в УВП, класично ділиться на дві групи:

1) злочини, учинення яких можливе в умовах як вільного суспільства, так і в УВП (злочини проти здоров'я особи, зокрема різні за ступенем тяжкості й формами вини тілесні ушкодження, проти життя, злочини у сфері обігу наркотичних засобів тощо);

2) злочини, властиві лише пенітенціарній системі (злісна непокора вимогам адміністрації УВП, дії, що дезорганізують роботу УВП, утеча з місця позбавлення волі або з-під варти).

При цьому, незважаючи на схожість кримінально-правової характеристики злочинів першої групи з подібними діяннями, учиненими в умовах вільного суспільства, вони мають певну специфіку, яка повинна відображатися в окремих спеціальних методиках розслідування. Викладені обставини зумовлюють науковий інтерес і практичну значущість виробленні криміналістичної характеристики злочинів першої групи, що вчиняються в УВП, зокрема злочинів проти здоров'я особи.

Ураховуючи значну суспільну небезпеку вчинення засудженими нових злочинів під час відбування покарань, у сучасній кримінологічній та кримінально-виконавчій науці проблеми впливу на злочинність в установах виконання покарань є предметом і об'єктом постійного вивчення [46, с. 130].

Особливе занепокоєння викликає протидія злочинам проти здоров'я особи, оскільки об'єктами злочинних посягань виступають найвищі соціальні цінності. Проблема посилюється й тим, що в умовах УВП особа не в змозі

обирати безпечно для свого існування середовищу, оскільки цілодобово протягом усього строку покарання перебуває в середовищі соціально занедбаних, здебільшого агресивно налаштованих осіб із числа інших засуджених, а адміністрація виправних установ не завжди може адекватно забезпечити реалізацію засудженим їх законного права на особисту безпеку.

Зазначені проблеми потребують відповідної правової оцінки, і важливе місце в цьому посідає кримінально-правова характеристика злочинів проти здоров'я особи в УВП.

Як справедливо зазначається у вітчизняній науці кримінального права, кримінально-правова характеристика – одна з фундаментальних категорій кримінального права, що розглядається в нерозривному зв'язку з криміналістичною, кримінологічною, кримінально-виконавчою та оперативно-розшуковою характеристиками.

Правильний підхід до визначення змісту кримінально-правової характеристики злочинів та її складових створює науково-прикладні передумови для забезпечення правильної кваліфікації суспільно-небезпечних діянь, повного та всебічного вивчення злочину, удосконалення підстав кримінальної відповідальності, правильного тлумачення ознак злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм тощо [34, с. 110].

Можна погодитися з думкою О.Н. Колесниченка (1988 р.), який вважав, що до комплексу ознак особи, як елементу криміналістичної характеристики, включаються всі ознаки, які можуть слугувати визначенню ефективних шляхів та методів встановлення, розшуку і викриття злочинця.

Частина з них має не тільки криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але й важливі для розкриття злочину (наприклад, хитрощі злочинця). Зміст даного елементу криміналістичної характеристики визначається набором ознак особи, специфічних для осіб, які вчиняють злочини даного виду, і суттєвих для їх успішного розслідування. Система ознак особи злочинця включає ознаки демографічні, а також ознаки, які

відображають окремі моральні, психологічні особливості (наприклад, риси характеру) тощо [47, с. 40].

Розглянуті нами ознаки, що характеризують особу злочинця, перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності, певною мірою визначають її соціальні ролі і разом з іншими є вирішальним фактором у формуванні моральних і психологічних якостей особистості.

Злочини проти здоров'я є суспільно небезпечними діями, які передбачені законом про кримінальну відповідальність, які безпосередньо посягають на безпеку здоров'я особи. У порівнянні зі злочинами проти життя, які утворені умисними та необережними посяганнями на найвище соціальне благо – життя людини (вбивства), а також доведенням до самогубства, злочини проти здоров'я у теорії кримінального права мають значно складнішу класифікацію, а саме:

1) злочини, які спричиняють шкоду здоров'ю людини (ст.121–129 КК України);

2) злочини, що спричиняють шкоду здоров'ю людини, які вчиняються у сфері охорони життя та здоров'я людини від окремих видів небезпечних інфекційних хвороб (ст. 130, 131, 133 КК України);

3) злочини, що спричиняють шкоду здоров'ю людини, які вчинюються у сфері надання медичних послуг (ст. 134, 138–144 КК України);

4) злочини, що спричиняють шкоду здоров'ю людини внаслідок залишення особи без допомоги або в результаті неналежного виконання винним своїх обов'язків (ст. 135–137 КК України);

5) злочини у сфері охорони здоров'я людини, що пов'язані із незаконним розголошенням лікарської таємниці (ст. 132, 145 КК України) [28].

Тобто у понятті криміналістичної характеристики злочину можна виділити два основних положення:

1) криміналістична характеристика є системою (сукупністю) описів істотних ознак злочину;

2) ці ознаки допомагають розкриттю злочинів. Побудувати спеціальну методику або сформувані загальну методику розслідування та запобігання злочинам, які вчиняються засудженими в УВП не можливо, не спираючись на дані криміналістичної характеристики. В реальній дійсності відображаються суттєві ознаки та властивості скоєних злочинів, які за своєю природою є інформаційною моделлю криміналістичної характеристики [48, с.8].

Можливість запобігання злочинам проти здоров'я особи в УВП визначається тим, що засуджений у колонії постійно вивчається і знаходиться під наглядом, а діапазон впливу поведінки потерпілого на формування і розвиток злочину, як правило, є настільки великим (від аморального проступку до злочину), що дає можливість виробити заходи запобігання, щоб уникнути ситуацій, в яких приводом або причиною злочинної дії може стати негативна поведінка самої жертви (ризикована, легковажна, провокаційна, розбещена і т. д.) [49, с. 36].

Оскільки потерпілими від злочинів здоров'я особи в УВП, за даними нашого дослідження, є засуджені, які відбувають покарання у виправних колоніях, то, на відміну від працівників цих установ, вчинення злочинів щодо яких охоплюється іншими родовими об'єктами кримінальноправової охорони (зокрема, авторитет органів державної влади при вчиненні засудженими злочинів, передбачених ст. 342, 345 КК, та правосуддя – ст. 392 КК), їх віктимізація проявляється далеко не однаково.

Своєрідність особистості таких потерпілих визначається, в першу чергу, їх соціально-рольовими і тільки в другу – соціально-демографічними та соціально-психологічними ознаками. Таким чином, розгляд феномена віктимності засуджених, які стали жертвами злочинів проти здоров'я особи в УВП, дає можливість для комплексної характеристики і встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню таких злочинів.

Як справедливо з цього приводу наголошується у спеціальній літературі, особи, позбавлені волі, на відміну від адміністрації незрівнянно гірше

захищені, тому об'єктом нападу інших злочинців вони стають набагато частіше [50, с. 10].

На наш погляд, криміналістичну характеристику злочину проти здоров'я особи можна розглянути з іншої точки зору, через три блоки елементів.

Перший - суб'єктивно - особистісний, що включає в себе найважливіші складові особистості пенітенціарного рецидивіста, їх криміналістичну типологію.

Другий блок названий технологічним. Він включає в себе спрямованість і особливість механізму злочинної діяльності.

Третій - організаційно структурний. Тут мова йде про сам злочин проти здоров'я в УВП в складі організованої злочинної діяльності. У сукупності ці блоки представляють собою цілісну систему інформації, яка містить дані про злочинність проти здоров'я в УВП та пов'язаних з нею обставин, що мають значення для справи.

Зауважимо, що суб'єктивно-особистісний блок - не просто «особистісний», а саме суб'єктивно-особистісний, оскільки в нього включені не тільки дані, які характеризують суб'єкта злочину, а й елементи суб'єктивної сторони злочину, а також особу потерпілого.

Ми вважаємо, що особистісний блок є дуже цікавим і важливим елементом в криміналістичній характеристиці злочину проти здоров'я учиненого в УВП, де криміналістично значима інформація про особу злочинця виступає системоутворюючим елементом, і тому вважаємо його за потрібним розкрити.

Особистість рецидивіста в УВП завжди привертала до себе увагу дослідників, особливо криміналістів і практиків, оскільки ця категорія злочинців створювала для них особливі проблеми, будучи доказом нездатності правоохоронної системи ефективно впливати на найбільш стійких злочинців, які вперто не хочуть вести себе відповідно до прийнятих в суспільстві норм і не піддаються заходам кримінально-правового, процесуального і пенітенціарного впливу.

І тим не менше саме ця категорія злочинців виявилася найскладнішою, до сих пір, як така є неможливим завданням для криміналістичної науки. На жаль, криміналістична методика, хоча і напрацювала певні методи вивчення особистості злочинця (вивчення матеріалів кримінальних справ, особиста бесіда, анкетування, аналіз протиправної діяльності людини та ін.), багато з них продовжують носити статичний, пасивний характер.

Одна з криміналістичних особливостей вивчення особистості таких учасників судочинства, як обвинувачених, підозрюваних, свідків, потерпілих, полягає в тому, що найбільш точний результат дає їх вивчення безпосередньо під час проведення слідчих дій. Участь у процесуальній діяльності та пов'язані з цим зусилля дають повні характеристики, важливі для розслідування злочинів, учинених в УВП.

Не випадково, наприклад, в окремих ситуаціях допиту щодо злочину проти здоров'я певної особи, деякі обвинувачені, підозрювані, свідки, потерпілі показують себе негативно, хоча до цього зовні виглядали більш-менш позитивно.

Ось ці-то моменти і важливі для визначення слідчої тактики. Іншими словами, вони «висвічують» такі властивості особистості, які в інших умовах не активізуються і навіть свідомо ховаються [51].

Один з напрямків в криміналістичній характеристиці особистості щодо злочинів проти здоров'я, учинених в УВП - визначення її типу, а потім його конкретизація в класифікаційних схемах.

Така криміналістична типологія (класифікація) може і не відображати кримінально-правову, кримінологічну, кримінально виконавчу характеристики, але вона повинна служити цілям розкриття нами зазначених злочинів і його розслідуванню, допомагати розробляти прогностичні плани. Тому мова і йде саме про типову криміналістичну характеристику, конкретна характеристика знаходить відображення в конкретній кримінальній справі.

Найважливіша складова криміналістичної характеристики особистості злочинця в УВП - його мотиваційна структура. Якщо діяльнісна частина

відрізняє криміналістичне розуміння злочину від кримінально-правового, то основною ознакою діяльності виступає мотив. Він є тією призмою, через яку виявляється не тільки сама особистість, але і характер її діяльності щодо здоров'я іншої особи.

Пошук мотиву завжди був і залишається головним в розкритті злочинів. Який би аспект мотиваційної сфери злочинної діяльності не розкривався, всі дослідники беззастережно визнають мотив таким спонуканням до злочинної поведінки, яке є його рушійною силою, внутрішнім джерелом.

Мотив - найважливіша ознака, за допомогою якого «можна зрозуміти справжній характер правомірного або протиправної поведінки проти здоров'я іншої особи» [52; 53]. Тому в криміналістичній характеристиці мотив - головна складова, необхідний елемент будь-якого вольового акту.

Стосовно злочину, учиненого в УВП проти здоров'я іншої людини, мотиви, все одно, в кожного злочинця можуть бути свої. Однак не можна заперечувати двох універсальних мотивів в цих злочинах: користь (присвоїти якусь річ, або показати що він (злочинець) є доволі важливою особою, вихвалитися перед усіма, шляхом нанесення будь-яких ушкоджень іншій особі) і насильство (при психічних відхиленнях).

Попутно зауважимо, що ні рецидивісти, а навіть особи, які вперше скоїли насильницькі злочини в УВП «в 68% випадків прагнули до встановлення відносин авторитарної влади (підпорядкування, переваги і страху)». Всіма «іншими інтересами» керуються тільки 10% осіб, які вчинили насильницькі дії.

Криміналістична характеристика особи, яка вчинила замах на здоров'я іншої особи, в містах УВП буде односторонньою без урахування характеристики потерпілої особи від їх злочинної діяльності.

Цікавим є той факт, що 23,8% потерпілих у пенітенціарних злочинах проти здоров'я, учинених в УВП рідше вже відбували покарання у виді позбавлення волі. При цьому, згідно з проведеними дослідженнями, 18,6% потерпілих відбували покарання в виправних установах разом зі злочинцями, а 12,2% були співучасниками за попередніми злочинів.

Говорячи словами В.І. Курляндського, в цьому випадку «поведінка жертви відіграє роль каталізатора, здатного прискорити або полегшити вчинення злочину» [54]. Наведені цифри не випадкові, оскільки середовище раніше судимих найбільш приваблива для рецидивістів і в ній вони проводять своє основний час.

Дані цифри вказують і на необхідність в процесі розслідування, і особливо злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі проти здоров'я особи, досліджувати особу потерпілого і його дії безпосередньо перед злочином.

Поведінка жертви в ряді випадків буває провокаційною, викликаючою або легковажно-необережною, що небезпечно при спілкуванні з особами з серйозною кримінальною біографією.

Вивчення криміналістичного аспекту особистості і поведінки потерпілого дозволяє не тільки висунути слідчі версії про особу, що вчинила злочин проти здоров'я, розібратися в розвитку причинного зв'язку по справі і оцінити значимість її окремих ланок, а й «найбільш повно і точно виявити обставини, що сприяють вчиненню злочину» [55].

Слідчий повинен добре уявляти детермінаційне «навантаження» поведінки потерпілого, поведінку жертви не тільки з об'єктивною позиції, але і з позиції сприйняття ситуації винним в тілесному ушкодженні. Якщо провокація жертви послужила безпосередньою причиною злочинного діяння, головним мотивуючим фактором, це одне. Якщо поведінка потерпілого – лише умова вчинення злочину, це інше.

На формуванні зовнішнього образу особи, яка вчинила злочин щодо здоров'я іншого, позначається її перебування в місцях позбавлення волі. Кримінальний авторитет завжди висловлює своє ставлення до цієї класифікаційної групи злочинців зовнішнім виглядом. Його одяг, що особливо цінується в місцях позбавлення волі, манера, хода відображають, «зłodійський» рівень.

Не випадково зневажають, принижуються і відкидаються особи, які опустилися. Звички, особистий імідж можуть багато розповісти при здійсненні процесуальної діяльності щодо замаху на здоров'я іншої особи в УВП [56].

Щодо другого, технологічного блоку.

Один із способів прориву ізоляції, отримання підтримки ззовні – нібито боротьба за громадянські і політичні права. Через всілякі фонди, руху, багато з яких контролюються криміналом, організується «Догляд» потрібної їм інформації, організуються підбурювання і провокації.

Така єдність пенітенціарної діяльності за своїм масштабом і наслідків приносить найбільшу шкоду. Характерно, що кримінал використовує ув'язнених у місцях позбавлення волі для організації масштабних кримінальних акцій. Як типовий приклад можна навести події в Киргизії (осінь 2005 року), коли спроби влади втихомирити організований з «Волі» бунт вилилося у відкрите протистояння криміналу і держави. Розпочатий в ВК № 31 с. Модаванка цей бунт був підтриманий практично у всіх в'язницях і зонах Киргизії. Ув'язнені оголосили колективний протест державі, голодування і зайнялися шкідництвом здоров'я [57].

Складно прорахувати, в які саме злочини пенітенціарний рецидив представлений найбільш яскраво. Він притаманний більшості злочинів і особливо насильницької злочинності (в складі умисних вбивств, включаючи незакінчені - 68%; згвалтування - 75%) та ін.

Більше половини всіх умисних заподіяння шкоди здоров'ю (тяжкого, середньої тяжкості, легкого), побоїв, катувань; навіть примус до вилучення органів або тканин людини для трансплантації; погроза вбивством або заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю; насильницькі дії сексуального характеру; посягання на життя особи, яка здійснює правосуддя або попереднє розслідування; захоплення заручників здійснені рецидивістами.

Це ще раз доводить, що для пенітенціарного рецидивіста кращий спосіб вирішення ситуації - насильство. Суб'єкт навіть не бажає замислюватися над тим, що можна вдатися до іншого, не агресивного поведінки. Насильство в

виправних установах має свою особливість: воно зазвичай направлено на іншого засудженого і набуває вкрай витончені таємні способи [58].

Спосіб для злочину проти здоров'я, як правило, є повно структурним і включає в себе дії, що відносяться до всіх трьох його елементів: підготовки, вчинення і приховування. Однак особливу увагу необхідно його підготовці та приховуванню. Під час ізоляції укладений знаходиться під ретельним наглядом: кожен його крок відомий не тільки адміністрації, а й засудженим.

Тому відмінна риса способу такого злочину, скоєного в УВП, це відсутність імпульсивності, ретельна підготовка. Допустимі помилки (недбалість в ліквідації слідів та ін.) – наслідок того, що злочинець поспішав.

Є ще одна особливість, пов'язана з вибором способу вчинення злочину як з боку перебувають в ув'язненні, так і колишніх. Як правило, приховати сам злочин в умовах ізоляції і повного контролю неможливо.

Тоді на перше місце виходить інсценування, коли тілесне ушкодження виходить за самоушкодження з метою ухилитися від покарання і «піти на лікарню» та ін. Практика показує, що саме інсценування є найбільш поширеним способом для в'язнів і їх же вони застосовують після звільнення.

Є ще одна обставина, що вказує на зв'язок злочинця з предметом посягання. У місцях позбавлення волі, знову ж в силу високої концентрації злочинців в одному місці [59], предмет посягання завжди поруч. Це означає тісний зв'язок злочинця з предметом посягання, і, як наслідок, тим складніше і витонченішими спосіб приховування злочину, ставить, крім усього іншого, мета маскуванню такого зв'язку.

Що стосується місця скоєння злочину проти здоров'я, відразу слід виділити територію розташування установ і органів кримінально-виконавчої системи позбавлення волі. На цій закритій території зосереджено велику кількість людей. Так, на початку 2017 року кількість засуджених в Україні становила 60399 осіб, а наприкінці 2018 року – 55 121 особу. Показник числа в'язнів на 100 тисяч населення для України становить 131. Він розрахований з огляду на чисельність населення України, яка, за оцінкою Державної служби

статистики, на 1 листопада 2018 року налічувала 42,029 мільйона громадян. Окрім того, чисельність засуджених осіб у 113 кримінально-виконавчих установах для дорослих та шести виховних колоніях для підлітків зменшилася за листопад 2018 року на 469 осіб і становила 35744 людини. У шести виховних колоніях для неповнолітніх відбувають покарання 130 осіб (місяць тому – 136 осіб). В 11 колоніях для тримання жінок перебуває 1444 жінки (місяць тому перебувало 1459 жінок).

Кількість довічно ув'язнених осіб у підконтрольних владі установах становила на 1 грудня 2018 року 1538 людей і з 1 вересня 2014 року зменшилася на 371 особу. Також протягом 11 місяців 2018 року число довічно засуджених в'язнів зменшилося на 34 особи. Як зазначають у “Донецькому меморіалі”, враховуючи, що щороку до довічного позбавлення волі засуджується 20–30 осіб, “факт значного зменшення їх загального числа потребує більш прискіпливого вивчення”.

В організації також зауважують, що в інформації про стан Кримінально-виконавчої системи України на 1 грудня відсутні дані про кількість осіб, які перебувають на обліку органів з питань пробації. Станом на 1 січня 2018 року таких людей було 57295 (два роки тому – 72979)[73].

Біля половини з цих засуджених відбуває покарання за умисне вбивство або нанесення тяжких тілесних пошкоджень, інших злочинів з застосуванням насильства, тобто в них відсутній психологічний «тормоз» до до спричинення болі та страждання.

Вони активно взаємодіють з кримінальною середовищем поза територією місць позбавлення волі і така взаємодія «набуває обрисів єдиного організму зі своєю соціальною, матеріальною і фінансовою базою». Тут обмірковують, плануються, готуються до половини всіх майбутніх злочинів.

За часом скоєння злочину, рецидивні злочини не відрізняються від злочинів осіб, вперше засуджених. Всякий раз цей час обумовлено характером самого злочину проти здоров'я і конкретної ситуації, ситуацією.

Наприклад, найбільша кількість корисливо-насильницьких злочинів скоюється в проміжки з 18 до 20 годин, з 0 до 6 годин, з 20 до 24 годин.

Як приклад, 17 серпня 2017 року Чемериз, перебуваючи під вартою в Одеському слідчому ізоляторі, в приміщенні свинарника на території установи, завдав три удари ножем молодшому інспектору II категорії відділу режиму і охорони Олені Порошенко, від яких вона померла. Після цього, він розчленував тіло, сховав його в баку для сміття, який викотив до адміністративної території установи. Раніше Чемериз притягувався до відповідальності за статтями 187 і 115 КК України - розбій і умисне вбивство. Також у нього є судимість за зґвалтування.

У судових засіданнях обвинувачений провини не визнав. Під час визначення виду і міри покарання обвинуваченому судом враховано ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, його вік і соціальне становище, характер, мотив та обставини скоєного злочину, а також обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Малиновський районний суд Одеси визнав винним обвинуваченого у вбивстві співробітниці Одеського СІЗО Василя Чемериза і засудив його до довічного ув'язнення[74].

Таким чином, поряд із завданнями виявлення і розкриття, величезне значення має завдання створення умов, що руйнують саму форму побудови групи, але для цього необхідно знати не просто злочинну діяльність, а організацію її управління.

У зв'язку з цим перед криміналістикою постає завдання: на основі аналізу спробувати побудувати криміналістичну модель організації управління злочинною діяльністю пенітенціарних організованих злочинних груп, а потім на її основі спробувати виробити комплекс криміналістичних засобів, прийомів і методів, здатних зробити істотний вплив на підвищення ефективності розкриття та розслідування організованого пенітенціарного рецидиву.

Також дану проблему дослідили В. Я. Горбачевський і В. В. Топчій у спільній науковій статті «Кримінологічний аналіз умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень в установах виконання покарань» вони зазначають, що

найбільш розповсюдженим мотивом тяжких злочинів, пов'язаних з тілесними ушкодженнями, у пенітенціарних установах є помста. Зазвичай (59%) вона виникає у відповідь на протиправні й аморальні вчинки потерпілих. Водночас у 17% випадків помста як мотив тяжких злочинів зумовлена правомірними діями засуджених [60, с. 75].

Ми торкнулися лише деяких питань великої проблеми - криміналістичної характеристики пенітенціарних злочинів проти здоров'я. В сукупності з принципами методики розслідування цих злочинів викладеного достатньо для констатації того факту, що між пенітенціарних рецидивом і правовим регулюванням діяльності по виконанню позбавлення волі і самою діяльністю існує кореляційний залежність, коли одне явище породжує інше, в свою чергу, останнє впливає на перше. Це замкнуте коло.

У цьому «кругообігу» стоїть діяльність органів попереднього розслідування. Навантаження слідчого на 80% складається з розслідування таких злочинів осіб, що мають судимості.

Це брак всієї правоохоронної, судової, кримінально-виконавчої системи, який ними фільтрується і знову відправляється на виправлення. Кожен злочин проти здоров'я за своїм ступенем небезпечніший попереднього. Мотив насильства пронизує весь механізм злочину, він же визначає заходи протидії розслідуванню.

Отже, розглянувши викладені вище дані, можна зробити висновок, що криміналістична характеристика злочинів проти здоров'я, що вчиняється в УВП, має не лише наукову цінність, а й велике практичне значення.

Так, знання слідчим або оперативними підрозділами УВП (у випадках, передбачених ст. 41 КПК України) типових способів конкретного виду злочину допомагає зазначеним суб'єктам кримінального провадження більш успішно виявити і правильно оцінювати наявну інформацію, що матиме значення для розслідування.

3.2. Проблеми розслідування злочинів проти здоров'я в установах виконання покарань

Проблеми кримінального покарання були, є і швидше за все будуть в центрі уваги фахівців на різних етапах розвитку нашої держави.

Це впливає із сутності покарання, його соціально-психологічних властивостей, кримінально-правових і соціальних функцій. Призначення покарання за злочини, які посягають на відносини у сфері забезпечення здоров'я потерпілих у виправних установах, не є винятком.

Вирок, винесений за перший злочин, зберігає свою юридичну силу і в момент вчинення особою нового злочину, в період проведення слідства і судового розгляду. Індивідуалізація покарання в цьому випадку полягає в тому, що по кожному з злочинів покарання призначається окремо (в більшості навіть різними судами) з урахуванням загальних засад призначення покарання, після чого визначається остаточний вид і розмір покарання за сукупністю.

Суд зобов'язаний за знову вчинений злочин проти здоров'я призначити справедливе, але більш суворе покарання, приєднавши повністю або частково невідбуте покарання за першим вирокіом суду. Невідбутим буде вважатися той термін покарання, який залишається у винного на день оголошення вироку по знову скоєного злочину.

Нами встановлено, що в 88,3% випадках при призначенні покарання за насильницькі злочини проти здоров'я, вчинені в період відбування позбавлення волі, суди до покарання, призначеного за останнім вирокіом суду, частково приєднували невідбуту частину покарання за попереднім вирокіом. І тільки 11,7% вирокіів було винесено за правилом повного складання покарань.

Негативна кримінологічна характеристика осіб, які відбувають покарання в умовах ізоляції, сприяє підвищенню активності кримінальних лідерів в місцях позбавлення волі та поза ними. Зазначені особи роблять спроби поширювати так звані «кримінальні традиції», організувати протиправні дії

засуджених, що сприяє збільшенню кількості вчинених засудженими тяжких та особливо тяжких злочинів.

Стимування спільної протидії засуджених з метою запобігання вчиненню пенітенціарних злочинів, а також протидії розслідуванню вже скоєних суспільно-небезпечних діянь, неможливо без дотримання на території виправних установ вимог режиму, а також активного вдосконалення і застосування правоохоронними органами нових засобів і методів ефективного розслідування кримінальних справ.

Насильницькі пенітенціарні злочини найчастіше виражаються в застосуванні фізичного або психічного насильства. При цьому особливе криміногенне значення відводиться щодо злочинів проти здоров'я засуджених [61].

І хоча в загальній структурі злочинності вони складають незначну частину, за своїм змістом ці діяння відрізняються особливою жорстокістю, тим самим, істотно ускладнюючи діяльність кримінально-виконавчої системи.

Розслідування кримінальних справ щодо здоров'я особи учинених в УВП, являє собою складний процес і завжди викликає протистояння, в першу чергу, між слідчим і обвинуваченим (підозрюваним) в досягненні кожним з них своєї мети [62].

Якщо слідчий повинен, перш за все, встановити об'єктивну істину у справі, пов'язану з швидким і повним розкриттям злочинів, викриттям всіх винних, не допустивши при цьому притягнення до кримінальної відповідальності невинних, то обвинувачений прагне до того, щоб істина щодо нього не була встановлена, особливо на початковому етапі [63, с. 9].

Крім того, проблема протидії розслідуванню у справах даної категорії вирішується шляхом взаємодії слідчого з оперативними підрозділами виправних установ [64].

Найважливіше в попередженні скоєння злочинів у виправних установах - це втілення системи пов'язаних між собою мають підстави з боку науки заходів

по вихованню та примусу для викорінення причин злочинності і відтворення умов, які виключають таку злочинність [65].

Одним з ефективних способів виявлення, розслідування і подолання протидії розслідуванню насильницьких пенітенціарних злочинів проти здоров'я є допит. Не менш ефективним способом подолання протидії є очна ставка, яку доцільно проводити у випадках, коли, наприклад, сталася групова бійка, яка спричинила взаємне заподіяння тілесних ушкоджень засудженими. Проведення очної ставки допоможе слідчому змодельовати обставини події, усунути суперечності в показаннях учасників злочину.

Слідчий експеримент і пред'явлення для впізнання ні в одній кримінальній справі даної категорії злочинів не застосовувалися, проте могли б допомогти в подоланні протидії розслідуванню для встановлення механізму заподіяння насильства, для усунення заперечення винним своєї провини. Крім того, можуть виникнути ситуації, коли обвинувачуваному тяжко точно пригадати інформацію про те, скільки, по яких частин тіла і яким предметом він наносив удари, а також про інші обставини насильницьких дій. Для подолання таких способів протидії доцільно призначати експертизи [20].

Для злочинів, вчинених засудженими в місцях позбавлення волі, проблема протидії їх розслідування також існує і в іншому аспекті. Держави, проголошуючи захист життя, здоров'я, особистої недоторканності, честі та гідності особи пріоритетним напрямком своєї діяльності, нерозкриті насильницькі пенітенціарні злочини визнають сферою особливої відповідальності держави перед особистістю, в тому числі в плані відшкодування заподіяної шкоди потерпілому. Нерозкриття такого насильства породжує відчуття незахищеності, провокує агресію з боку потерпілого, особливо в умовах ізоляції від суспільства.

Таким чином, загальна картина протидії розслідуванню пенітенціарних злочинів представлена, з одного боку, специфікою самотності умов ізоляції в місцях позбавлення волі, а з іншого - недостатнім використанням

правоохоронними органами організаційно-правових, тактичних і уголовнопроцесуальних можливостей.

Дієва робота в місцях позбавлення волі по попередженню злочинності проти життя полягає в сукупному застосуванні загальних, спеціальних і пенітенціарних заходів і засобів щодо вирішення завдань виконання покарання і попередження злочинності проти життя [66].

Вивчення відомостей про роботу місць позбавлення волі з попередження злочинності проти здоров'я сприяє виявленню головних тенденцій у зазначеній сфері: заходи щодо поліпшення дій щодо прийняття заяв і рішенням по ньому, повідомлень та інших відомостей про злочинну діяльність, яка має місце в місцях позбавлення волі, а також про ситуаціях характеризуються злісним порушенням правил поведінки, встановлених у виправних установах особами, які відбувають покарання; заходи, що сприяють зменшенню латентної поведінки при вчиненні злочинних діянь і правопорушень; виявлення правопорушень, їх облік та виявлення, а також визначення злочинців, які вже прийшли до скоєння злочину або мають схильність до їх вчинення; отримання за вказаними фактами необхідних заходів правового впливу [67].

Оперативні, режимні та виховні служби мають ряд проблем, які полягають в некомплектності штату, неповної кваліфікації великої кількості працівників адміністрації кримінально-виконавчої установ, кадрова текучка, працівники взаємопов'язані зі злочинним середовищем, не має на меті організації праці осіб, які відбувають покарання.

Зазначена проблематика тягне за собою певні проблеми приватного характеру: зменшення спостереження за злочинцями в умовах відбування покарання; виникнення у засуджених відчуття того, що вони все можуть; збільшення кількості звернень по сфері роботи місць позбавлення волі з боку нагляду і суспільства; можливе ослаблення оперативної обстановки через регулярного розташування багатьох засуджених, здатних до праці в житловій зоні; зниження рівня залучення засуджених до оплачуваної праці і в подальшому отриманні фінансів [68].

Для вирішення проблем необхідно вводити прогнозування вчинення злочинів у місцях відбування покарання [69].

В даний час в якості необхідного елемента представляється ефективний прогноз скоєння злочинів проти здоров'я у виправних установах і правова система кримінально-виконавчих дій на групу осіб, які відбувають покарання і на кожного окремо в період відбування покарання для попередження подальшої злочинності в умовах виправної установи.

У реалізації системи заходів боротьби зі злочинністю в пенітенціарній середовищі проблему становить недостатня дієвість покарання, що можна пояснити наступним: кримінальне та кримінально-виконавче законодавство не є досконалим. У зв'язку з чим, вкрай необхідним є утримання за допомогою покарання засуджених від подальшого вчинення злочинних діянь, а також вкрай необхідне дотримання охорони особистості, суспільства і держави від злочинності [70].

Аналіз видів групових злочинів в місцях позбавлення волі говорить про те, що в установах УВП досить поширені групові злочини проти здоров'я, проте це не підтверджується офіційною статистикою, бо вона не висвітлюється. Висока латентність багато в чому обумовлена існуючою на сьогоднішній момент системою оцінки ефективності роботи УВП [71].

Для зміни практики ми пропонуємо встановлення підвищеної відповідальності співробітників пенітенціарної установи за приховування фактів вчинених засудженими злочинів проти здоров'я.

Для комплексного вирішення проблеми приховування і розкриття групових злочинів проти здоров'я в пенітенціарних установах необхідно посилити контроль, а в першу чергу прокурорський нагляд, за проведенням службових перевірок за фактами отримання травм засудженими (підозрюваними, обвинуваченими).

Також важливо усунути фактори, які використовуються в якості приводів лідерами кримінального середовища для залучення значної частини нейтрально налаштованих засуджених (підозрюваних, обвинувачених) у масові

заворушення. Так, своєчасне усунення помилок і задоволення законних претензій засуджених сприятиме профілактиці формування негативно налаштованої групи чи натовпу; від неї відійдуть особи, які щиро вважали себе ущемленими в своїх правах.

Таким чином, загальна картина протидії розслідуванню пенітенціарних злочинів представлена, з одного боку, специфікою самотності умов ізоляції в місцях позбавлення волі, а з іншого - недостатнім використанням правоохоронними органами організаційно-правових, тактичних і кримінально-процесуальних можливостей.

ВИСНОВКИ

Вивчаючи особливості розслідування пенітенціарного рецидиву, ми прийшли до висновку, що без формування криміналістичної характеристики цих злочинів доводиться стикатися з розрізненим, безсистемним набором злочинних дій і тому визначити її закономірності неможливо.

Саме криміналістична характеристика злочинів служить вихідною базою для формування найбільш оптимальних та ефективних методик їх розслідування. Через виявлені криміналістичні закономірності можна визначити перспективу всього розслідування і найбільш ефективні його схеми.

1. Розглянуто стан наукового дослідження, проблеми розслідування злочинів в УВП. Розслідування злочинів проти життя та здоров'я, учинених засудженими у виправних колоніях, під яким розуміється процесуальна дія слідчих та інших уповноважених осіб у визначеному законодавстві нормативному порядку, яка здійснюється на стадії досудового розслідування кримінального провадження в зазначених кримінально-виконавчих установах, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, і спрямована на реалізацію повною мірою завдань кримінального провадження. Проблема розслідування злочинів в УВП, є досить актуальною на даний час, про що вказують статистичні дані. Як показує практика, немаловажне значення при проведенні досудового розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі, має така ознака їх криміналістичної характеристики, як стан виявлення причин і умов, що склали детермінаційний комплекс обставин, які породили і обумовили злочинність в УВП. що детермінанти злочинності в УВП лежать у двох площинах:

- по - перше , вони мають зовнішній характер, тобто знаходяться за межами УВП;
- по-друге, мають «внутрішню» природу: криються в самій системі виконання покарання у вигляді позбавлення волі.

Отже, проблеми розслідування злочинів учинених у виправних колоніях України, носять не тільки суто теоретичний, але й практичний характер та потребують подальшого наукового пізнання і розроблення. Так, після повідомлення про вчинення злочину слідчий не завжди може оперативно реагувати на це повідомлення (закритий режим територій та приміщень колоній, тривале отримання дозволів на проведення процесуальних дій), що унеможлиблює іноді встановлення обставини вчинення злочину; оперативність у зборі доказів, особливо, зважаючи на психологію поведінки ув'язнених. З урахуванням усіх формальностей слідчі органів Національної поліції іноді можуть потрапити на місце вчинення злочину та розпочати процесуальні дії в кращому випадку через добу після отримання інформації про вчинення злочину, а за цей час усі можливі докази можуть знищитися або приховатися.

2. Розглянуто методологічну та джерельну базу дослідження. Згідно останніх змін у КПК України змінено порядок проведення досудового розслідування на території або в приміщеннях ДКВС України, які позбавлені права здійснювати самостійно досудове розслідування злочинів, учинених на їх територіях, як це передбачалось ст. 101 КПК України 1960 року, зазначене наукове положення визначено в працях вчених, однак питання методів розслідування злочинів проти життя та свободи потребує значної уваги. Зокрема, питання загальних положень досудового розслідування знайшли своє відображення в науково-практичних коментарях до КПК України і працях учених кримінального процесуального права та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності .

3. Розглянуто понятійно-категоріальний апарат досліджень. Загальний термін «розслідувати» означає робити дослідження, вивчення когось, чого-небудь; вияснити, з'ясувати, проводячи слідство або розбираючись в якомусь питанні

У загальному більш (широкому) тлумаченні та розумінні в юридичній літературі дефініція терміну тлумачиться як одна з стадій кримінального процесу, в ході якої органи досудового розслідування здійснюють передбачені

кримінальним процесуальним законом дії і приймають рішення для збору й перевірки доказів, швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів, притягнення як обвинувачених осіб, що їх учинили; ужиття заходів для запобігання злочинам, з'ясування й усунення причин та умов, що сприяють учиненню злочинів, а також заходів, які забезпечують відшкодування збитків, завданих злочином. Взагалі у вузькому розумінні термін «розслідування» розглядається в контексті такої стадії кримінального процесу, як «досудове розслідування» (розділ III КПК України), оскільки, якщо виходити із завдань кримінального провадження, що визначені в ст. 2 КПК України, зазначена стадія має забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу. Загальновідомим у науці кримінального процесу є твердження про те, що кримінальний процес складається із системи чітко визначених і відокремлених етапів кримінального провадження. Ці етапи традиційно розглядаються як стадії кримінального процесу, включаючи й розслідування злочинів у виправних колоніях, у зв'язку з тим, що внесок кожної стадії для досягнення мети та завдань кримінального провадження в цілому є специфічним, особливо в умовах розслідування злочинів у виправних колоніях, та кожній з цих стадій властива своя, характерна тільки для неї, система кримінальних процесуальних функцій суб'єктів, які там діють.

4. Розглянуто кримінологічну характеристику злочинів проти життя в УВП

Виходячи з аналізу кримінально-правової літератури, впевнено можливо сказати, що зараз вітчизняні вчені одноставно розглядають життя та здоров'я особи як самостійні об'єкти кримінально-правового захисту. Життя як об'єкт кримінально-правової охорони – «це певні суспільні відносини, що існують задля охорони біологічної основи життя. Якраз тому, що об'єкт посягання під часу убивства – певна сукупність суспільних відносин, що забезпечують

охорону біологічної особи, кримінальний закон містить низку кримінально-правових норм, що охороняють ці відносини»

Отже, констатовано, що суспільна небезпечність злочинів проти життя та здоров'я особи В УВП виражається в заподіянні або створенні загрози заподіяння шкоди охоронюваним законом про кримінальну відповідальність інтересам особистості, суспільства, держави, а саме – життю та здоров'ю особи. Такі злочини вчиняються особами, вже засудженими до покарання, пов'язаного з позбавленням волі, і які знову скоюють злочин при його відбуванні, що надає їм підвищеної суспільної небезпечності.

5. Проаналізовано проблеми розслідування злочинів проти життя в УВП. Головним аспектом розвитку сучасної правової держави є розвиток єдиного напрямку та вдосконалення усіх правових галузей, забезпечення ресурсами та наділення дієздатності органам та установам по боротьбі зі організованою преступністю та притягнення водночас тих осіб, що порушують чинне законодавство, або тих хто вже перебуває в системі виконання покарань у ролі засудженого – при цьому всьому порушує законодавство, водить в оман органи Національної поліції, судової системи та пенітенціарної. Тому удосконалення аспекту розслідування з точки зору юридичного та запобігання вчинення нових є головною задачею не тільки для правоохоронних органів, а для суспільства і держави в цілому.

6. Розглянути криміналістичну характеристику злочинів проти здоров'я в УВП Злочини проти здоров'я – це суспільно небезпечні діяння, передбачені законом про кримінальну відповідальність, які безпосередньо посягають на безпеку здоров'я особи. У порівнянні зі злочинами проти життя, які утворені умисними та необережними посяганнями на найвище соціальне благо – життя людини (вбивства), а також доведенням до самогубства, злочини проти здоров'я у теорії кримінального права мають значно складнішу класифікацію, а саме:

1) злочини, які спричиняють шкоду здоров'ю людини (ст.121–129 КК України);

2) злочини, що спричиняють шкоду здоров'ю людини, які вчиняються у сфері охорони життя та здоров'я людини від окремих видів небезпечних інфекційних хвороб (ст. 130, 131, 133 КК України);

3) злочини, що спричиняють шкоду здоров'ю людини, які вчинюються у сфері надання медичних послуг (ст. 134, 138–144 КК України);

4) злочини, що спричиняють шкоду здоров'ю людини внаслідок залишення особи без допомоги або в результаті неналежного виконання винним своїх обов'язків (ст. 135–137 КК України);

5) злочини у сфері охорони здоров'я людини, що пов'язані із незаконним розголошенням лікарської таємниці (ст. 132, 145 КК України).

7. З'ясувати проблеми розслідування злочинів проти здоров'я в УВП

На практиці існує низка проблем, які потребують негайного вирішення. Загальні положення досудового розслідування злочинів, скоєних засудженими у виправних колоніях, передбачають вчинення слідчими інших дій, а саме - вирішення питань, що стосуються:

а) об'єднання, вирішення матеріалів досудового розслідування (стаття 217 КПК України);

б) строки досудового розслідування (ст. 219 КПК України);

в) розгляд клопотань під час досудового розслідування (ст. 220 КПК України);

г) інші змістовні елементи цієї стадії кримінального процесу, які закріплені в главі 19 КПК України «Загальні положення досудового розслідування».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – С. 474. – Ст. 88.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3. – Ст. 21.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
5. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270.
6. СРТ/Inf (2016) 21. URL: <https://www.ecoi.net/en/document/1104515.html> (дата звернення 15.01.2021)
7. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила: Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць від 12.02.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text
8. Уголовно-исполнительное право: Учеб. для юрид. вузов / Под ред. В. И. Селивестрова. 6-е изд., испр., доп. М.: ИД «Юриспруденция», 2007. 392 с.
9. Сербін М.М. Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.09. К.: Київ. Нац. ун-т внутр. справ, 2006. 16 с.
10. Плужнік О. І. Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою: Автореф... дис. канд. юрид. наук /12.00.08. К., 2003. 19 с.
11. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: Автореф... дис. канд. юрид. наук /12.00.08. Львів, 2009. 17 с/
12. Захаров В. П., Колб О. Г., Мирончук С. М., Міліщук Л. І. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій

178 установі: Монографія. 2-е вид., перероб. і допов. Луцьк: Вид-во В.П. Іванюка, 2007. 442 с.

13. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: Дис...докт. юрид. наук /12.00.08. К., 2007. 513 с.

14. Кулагин Н.И. Организация и тактика предварительного следствия в местах лишения свободы: Учебное пособие. Волгоград: ВШ МВД СССР, 1977. 126 с.

15. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 // Відомості Верховної Ради Української України. – 2005. – № 30. – С. 1214. – Ст. 409.

16. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017. // Офіційний Вісник України. – 2017. – № 78. – С. 103. – Ст. 2401.

17. Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 // Офіційний Вісник України. – 2015. – № 23. – С. 66. – Ст. 647.

18. Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013-2017 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 // Офіційний Вісник України. – 2013. – № 38. – С. 19. – Ст. 1341. (втратив чинність)

19. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ міністерства юстиції України від 14.06.2019 // Офіційний Вісник України. – 2019. – № 58. – С. 153. – Ст. 2011.

20. Образцов В.А. Криминалистика: парные категории. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 296 с.

21. Елинский В.И. Методология теории оперативно-розыскной деятельности (по материалам органов внутренних дел): автореферат дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. – М., 1999. – 40 с.

22. Тіщенко В.В. Злочинна діяльність як об'єкт криміналістики // Актуальні проблеми держави і права. – Вип. 27. – 2006. – С. 139. – 145.
23. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Уч. пос. для вузов. 3-е изд., доп. – М.: ЮНИТИДАНА, Закон и право, 2001. – 463 с.\
24. Кулькова В.В. Криминалистика. Методика расследования преступлений в учреждениях, исполняющих наказания : [учебник] / Рязань: РИПЭ МВД России, 1996. – Т. 2. – 1996. – 100 с., с. 8
25. Герасимов И.Ф. Криминалистические характеристики преступлений в структуре частных методик // межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск: УрГУ, 1978. – Вып. 69. – С.5-10.
26. Джужа О.М. Злочинність пенітенціарна // Вісник Асоціації кримінального права України, – 2016. – № 1(6). С. 464-467.
27. Шурухнов Н.Г. Криминалистика: [учебник] / Н.Г. Шурухнов. – М.: Юристъ, 2003. – 639 с.
28. Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 // Відомості Верховної Ради Української України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
29. Вознюк А.А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – 2014. – 1 (спеціальний випуск). – С. 130-132.
30. Беспаль О.Л. Життя та здоров'я особи як самостійні об'єкти кримінально-правового захисту: часові межі їх забезпечення // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 101-111
31. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – К.: Центр учбової л-ри, 2012. – 449 с.
32. Павлов В. Г. Квалификация преступлений со специальным субъектом. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2011. 372 с.
33. Жанцан С. Уголовное право Монголии. Общая часть : учеб. Улан-Батор, 2006.

34. Носенко В.А. Кримінально-правова характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи в кримінально-виконавчих установах закритого типу: Питання кримінального права та процесу. Право і суспільство. 2014. С. 109-114.
35. Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж, 1964. 242 с.
36. Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. М., 1972. 264 с. ; Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений. М., 1963. 322 с. ; Лунеев В. В. Указ. соч. 70 с.
37. Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений. М., 1963. 322 с.
38. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. СПб., 2002. 304 с.
39. Бородин С. В. Преступления против жизни. СПб., 2003. 467 с. ; Уголовное право. Актуальные проблемы теории и практики : сборник очерков / под ред. В. В. Лунеева. М., 2010. 779 с.
40. В. В. Лунеева. Уголовное право. Актуальные проблемы теории и практики : сборник очерков / под ред. М., 2010. 779 с.
41. Пузирьов М.С., Віговський В.Л. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються в установах виконання покарань: Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 14. Т. 2. С. 124-127
42. Копотун І.М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: [монографія] / І.М. Копотун. – К.: ПП «Золоті ворота», 2013. – 308 с.
43. Сербін М.М. Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. Нац. ун-т внутр. справ, 2006. 16 с.
44. Сербін М.М. Тактичні особливості проведення обшуків при розслідуванні злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2003. № 1. С. 248-253.

45. Сербін М.М. Тактичні особливості проведення допиту свідків (потерпілих) і обвинувачених (підозрюваних) з числа засуджених при розслідуванні злочинів в умовах ВТУ. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2002. №4. С.203-213.

46. Носенко В.А. Кримінологічні засади запобігання вчиненню злочинів проти життя та здоров'я особи у місцях позбавлення волі // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – 2014. – № 1 (спеціальний випуск). – С. 130-132

47. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Харьков: Министерство высшего и среднего специального образования УССР, Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

48. Кулькова В.В. Криміналістика. Методика розслідування злочинів в установах виконання покарань: [підручник] / Рязань: РІПЕ МВС Росії, 1996. - Т. 2. - Ч. 2. - 1996. - 100 с.

49. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія / Копотун І. М. – К. : Золоті ворота, 2013. – 472 с.

50. Антонян Ю. М. Насилие среди осужденных : учеб. пособие / Ю. М. Антонян, И. Б. Бойко, В. А. Верещагин ; под ред. Ю. М. Антоныяна. – М. : ВНИИ МВД России, 1994. – 116 с.

51. Бородин С.В. Борьба с преступностью: Теоретическая модель комплексной программы. - М., 1999. - 232 с.

52. Коломацкий Е.Г. Криминалистическая концепция преступления. Вестник криминалистики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. М., 2004. Вып. 3 (11). С. 140

53. Лукашева Е.А. Мотивы и поведение человека в правовой сфере // Советское государство и право. 1972. № 8. С. 24.

54. Курляпдский В.И. К вопросу об изучении причин и условий, способствующих совершению преступления. М., 1957. С. 22.

55. Игнатъева М.В. Процессуальные и организационные вопросы соблюдения прав и законных интересов потерпевших и обеспечение их личной безопасности: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. М., 2000. С. 8.
56. Перминов О.Г. Проблемы реализации уголовного наказания. Монография. - М.: Элит, 2009. – 122 с.
57. Ведомости уголовно-исполнительной системы Минюста России. Спец.выпуск. - М., 2015. – 68 с.
58. Головин А.Ю. Теория и практика классификационных исследований в криминалистической науке. - Тула, 2000. - 204 с.
59. Резинкин В.С. Воры в законе и преступные кланы. М.,2005. С.45-87.
60. Горбачевський В. Я. Кримінологічний аналіз умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень в установах виконання покарань / В. Я. Горбачевський, В. В. Топчій // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4 (89). – С. 72–78.
61. Абрамова Н.Г. Некоторые аспекты криминалистической характеристики пенитенциарных насильственных преступлений // Юридический вестник ДГУ. 2018. Т. 26. № 2. С. 141–144.
62. Комиссаров В. И. О понятии следственной ситуации в контексте проблемы противодействия расследованию со стороны лиц, содержащихся в следственных изоляторах // Российский следователь. 2016. № 17. С. 15–18.
63. Баев О. Я. Вопросы защиты от обвинения с точки зрения профессиональных участников уголовного судопроизводства // Защита прав и свобод граждан / О.Я Баев, М.О. Баев. Воронеж, 1998.
64. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: Монография. Х.: Изд-во ХНУВС, 2005. 496 с.
65. Долгова А.И. Криминология: учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва: Норма; ИНФРА-М, 2013. – С. 985.

66. Глоточкін А.Д. Виправно-трудова психологія: [підручник] /А.Д. Глоточкін, В.Ф. Пирожков; під ред. К.К. Платонова. - М.:Вид-во Акад. МВС СРСР, 1974. - 426 с/

67. Тіщенко В.В. Поняття, завдання та зміст криміналістичної тактики // Криміналістика : підручник / за ред. В.В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с/

68. Косарев С. Ю. История и теория криминалистических методик расследования преступлений / под ред. В. И. Рохлина. Санкт Петербург: Юридический центр Пресс, 2008. 495 с

69. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. Москва : НОРМА (Издат. гр. НОРМА □ ИНФРА-М), 2001. 240 с.

70. Журавель В. А. Сучасні концепції формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. Вісн. Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2007. Вип. 2(49). 177-187.

71. Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні :дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Юрченко Ольга Юріївна. –Х., 2004. – 188с.

72. Порядок використання технічних засобів нагляду і контролю у виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0766-18#Text> (дата звернення 29.11.2020).

73. В Україні зменшується кількість засуджених. URL:https://zmina.info/news/v_ukrajini_zmenshujetsja_kilkist_zasudzhenih_minjiust/#Text (дата звернення 28.11.2020).

74. Вбивцю співробітниці Одеського СІЗО засудили до довічного ув'язнення. LB.ua : веб-сайт. URL: https://lb.ua/society/2019/05/18/427191_ubiytsu_sotrudnitsi_odesskogo_sizo.html (дата звернення 29.11.2020).